स्नातकोत्तर (संस्कृत) योजना एवं पाठ्यक्रम

तृतीय व चतुर्थ समसत्र (2025-26)

(प्रभावी जुलाई 2025)

M.A. Sanskrit 3rd& 4th Semesters

विद्या गुरूणां गुरुः

भारतीय संस्कृति एवं भाषा विभाग
चौधरी बंसी लाल विश्वविद्यालय
भिवानी - **127021**

विषय-सूची

1. विभागस्य परिचयः
2. अधिगम-परिणाम-आधारित पाठ्यक्रम-रूपरेखा
   2.1 कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि
   2.2 कार्यक्रम-परिणामाः (POs)
   2.3 कार्यक्रम-विशिष्ट-परिणामाः (PSOs)

---

1. विभागस्य परिचयः

भारतीया संस्कृतिः एवं भाषाविभागः २०२५ तमे वर्षे औपचारिकरूपेण स्थापितः। अयं विभागः चौधरी बंसीलाल विश्वविद्यालयस्य (CBLU) भिवानी-नगरस्थे प्राचीन-परिसरे स्थितः अस्ति। अयं संस्कृते द्विवर्षीयः पूर्णकालिकः स्नातकोत्तर-कार्यक्रमः अत्यन्तं प्रतिष्ठितः अस्ति।

अयं पाठ्यक्रमः अध्यापन, अनुसंधान तथा संस्कृतस्य उन्नत-अध्ययनार्थं दृढं शैक्षणिक-आधारं प्रदाति। अयं कार्यक्रमः शिक्षाक्षेत्रे प्रवृत्तानां छात्राणां आवश्यकताः पूरयति तथा तान् उच्च-अनुसंधान एवं अध्यापन-क्षेत्रेषु सक्षमं करोति। अस्य कार्यक्रमस्य पूर्व-छात्राः देशस्य विविधेषु प्रतिष्ठित-संस्थासु उच्च-शिक्षां अधीयन्ते।

2. अधिगम-परिणाम-आधारित पाठ्यक्रम-रूपरेखा

विकल्प-आधारित-क्रेडिट-प्रणाली (CBCS) अधुना अधिगम-परिणाम-आधारित-पाठ्यक्रम-रूपरेखायां (LOCF) विकसिताभवत्। एषा प्रणाली छात्रेभ्यः मूल-पत्राणि, ऐच्छिक/लघु-पत्राणि तथा कौशल-आधारित-पत्राणि इत्येतेषां मध्ये चयनस्य अवसरं ददाति।

अस्यां प्रणाल्यां मूल्याङ्कनं ग्रेड-प्रणाल्या क्रियते, या परम्परागत-अङ्क-प्रणाल्याः अपेक्षया अधिकं प्रभावी मन्यते। एषा प्रणाली मूल्याङ्कने एकरूपतां सुनिश्चित्य, छात्राणां समग्र-प्रदर्शनस्य आधारेण संचयी-ग्रेड-बिन्दु-माध्यम (CGPA) गणनां सुलभं करोति।

एवं प्रकारेण एषा एकरूपता छात्राणां उच्च-शिक्षा-संस्थासु गमनागमनं सुलभं करोति तथा नियोजकानां कृते अपि अभ्यर्थिनां शैक्षणिक-प्रदर्शनस्य सम्यक् मूल्याङ्कनं सुलभं भवति।

2.1 कार्यक्रमस्य उद्देश्यानि

- संस्कृते संवाद-कौशलस्य विकासः कर्तुम्।
- साहित्य-अध्ययनस्य साधनानि परिचाय्य, विविध-साहित्य-रूपाणां व्याख्यान-समालोचन-क्षमतां वर्धयितुम्।
- व्यावसायिक-कौशलानां संवर्धनेन छात्रान् रोजगार-योग्यान् कर्तुम्।
- सुव्यवस्थित-पाठ्यक्रमेण तथा विश्वविद्यालय-समुदाय-सहकार्येण वैश्विक-दृष्टिकोणस्य विकासः कर्तुम्।
- प्रौद्योगिक्याः संस्कृत-अध्ययनेन सह समन्वयं प्रोत्साहितुम्।

Table of Contents

1. About the Department
2. Learning Outcomes based Curriculum Framework
   2.1 Objectives of the Programme
   2.2 Programme Outcomes (POs)
   2.3 Programme Specific Outcomes (PSOs)

1. About the Department

The Department "भारतीय संस्कृति एवं भाषा विभाग" was formally set up in the year 2025. This Department located in the premises of Old Campus, CBLU, Bhiwani. This is the most exalted two-year full time post-graduate programme in Sanskrit. The course provides an extreme and rigorous base for teaching, research and allied Sanskrit study. The course serves the needs of academics and prepares students for research and teaching. The alumni of this course are studying for higher education in various institutes of the country.

2. Learning Outcomes Based Curriculum Framework:

The Choice Based Credit Scheme (CBCS) has evolved into learning outcomes based curriculum framework and provides an opportunity for the students to choose courses from the prescribed courses comprising core, elective/minor or skill-based courses. The courses can be evaluated following the grading system, which is considered to be better than the conventional marks system. Grading system provides uniformity in the evaluation and computation of the Cumulative Grade Point Average (CGPA) based on student's performance in examinations which enables the student to move across institutions of higher learning. The uniformity in evaluation system also enables the potential employers in assessing the performance of the candidates.

2.1 Objectives of the Programme

- To train students in communication skills in Sanskrit
- To introduce students to the tools of literary scholarship and sharpen their critical ability to interpret and evaluate all forms of literary representations and expressions.
- To prepare students for employability by honing their professional competencies.
- To strengthen a global worldview through a well-structured curriculum and university/community partnership.
- To promote increased interface between technology and Sanskrit studies.

2.2 कार्यक्रम-परिणामाः (POs)

PO1 — ज्ञानम्

मानविकी-भाषा-विषयेषु (हिन्दी, पंजाबी, संस्कृत, आङ्ग्लभाषा) मुख्य-अध्ययन-क्षेत्राणां विषये विस्तृतज्ञानं बोधं च प्रदाय छात्राणां बौद्धिक-विकासं वर्धयितुम् तथा तेषां व्यक्तिगत-व्यावसायिक-सामाजिक-जीवने तस्य प्रयोगे समर्थान् कर्तुम्।

PO2 — विशेषज्ञता तथा व्यवसाययोग्यता

संवाद-कौशलं, सौम्य-कौशलानि तथा भाषिक-प्रवीणता विकसित्य छात्रान् स्व-स्व-व्यवसाये सफलान् कर्तुम्।

PO3 — अन्तरविषयक-दृष्टिः

मानविकी-भाषा-विषयातिरिक्तेषु अध्ययन-क्षेत्रेषु तत्त्वानां सिद्धान्तानां च सामान्यबोधं दातुम्।

PO4 — अनुप्रयोग-विकासः

भारतीय-पाश्चात्य-सौन्दर्यशास्त्रस्य तथा अनुवादित-साहित्यकृतिनां परिचयेन छात्रान् विभिन्न-साहित्य-विधीनां समालोचनात्मक-विश्लेषणे समर्थान् कर्तुम्, तथा तान् ऐतिहासिक-आन्दोलनानां, साहित्यालोचनायाः सिद्धान्तानां च व्यापक-परिप्रेक्ष्ये स्थापयितुम्।

PO5 — समालोचनात्मक-चिन्तनम्

आङ्ग्ल, पंजाबी, संस्कृत तथा हिन्दी-साहित्यानां विश्लेषणे समालोचनात्मक-कौशलं विकसितुम्, यत्र जाति, वर्ण, वर्ग, लिङ्ग, वैकल्पिक-यौनता, बहिष्कारः, प्रतिनिधित्वम्, पर्यावरणं, पारिस्थितिकी, बहुसांस्कृतिकता, उपनिवेशोत्तरवादः, उत्तर-मानववादः, प्रव्रजनम् इत्यादयः विषयाः सन्ति।

PO6 — सूचना-प्रौद्योगिकी-कौशलं तथा अनुसंधान-नीतिः

अनुसंधान-पद्धतेः मूलतत्त्वानि, अनुसंधान-नीतिः, संगणक-प्रयोगः तथा ICT-समर्थ-अध्ययन-पद्धतयः छात्रेभ्यः अवगमयितुम्।

PO7 — समस्या-समाधान-कौशलम्

नवोन्मेषात्मक-प्रक्रियासु छात्रान् प्रशिक्षयितुं, येन ते साहित्य-राजनीति-समाजयोः अन्तःसम्बन्धान् अवगन्तुं शक्नुवन्ति।

PO8 — नीतिः तथा नेतृत्वम्

नैतिक-मूल्यानां आचरणे छात्राणां क्षमतां वर्धयित्वा तान् व्यक्तिगत-व्यावसायिक-सामाजिक-जीवने नेतृत्व-कर्तृत्वे समर्थान् कर्तुम्।

2.2 Programme Outcomes (POs)

PO1	*Knowledge:* Prepare students academically by imparting a detailed knowledge and understanding of selected fields of study in the core disciplines of Humanities and languages (Hindi, Punjabi, Sanskrit and English) in order to promote their cognitive growth and enable them apply this knowledge in their personal, professional and social life.
PO2	*Specialization and Employability:* Enhance communication skills, soft skills and linguistic proficiency to make them successful in the career they opt.
PO3	*Orientation towards Inter-disciplinarily:* Demonstrate a general understanding of the concepts and principles of selected areas of study outside core disciplines of humanities and languages.
PO4	*Application Development:* Students shall be introduced to Indian and western aesthetics and works in translation to enable them to critically analyse all literary genres by applying theoretical concepts derived from various disciplines while situating them in the broader frameworks of historical movements, literary criticism and theory.
PO5	*Critical Thinking:* Develop critical skills to analyses literatures in English, Punjabi, Sanskrit and Hindi with focus on issues relating to ethnic groups, race, class, gender and alternative sexualities, exclusion, representation, environment and ecological issues and trends like multiculturalism, post colonialism, post-humanism, migration etc.
PO6	*IT-based Skills and Research Ethics:* Introduce students to basics of research methodology, research ethics, computer application and ICT- enabled learning practices.
PO7	*Problem Solving:* Train the students for innovative practices which will help them understand the underlying connection between literature, politics and society.
PO8	*Ethics and Leadership:* Enhance their ability to embrace and practice moral and ethical values so as to enable them to take leadership roles in their personal, professional and social life.

2.3 Programme Specific Outcomes (PSOs)

After Completing the post Graduate Programme, a learner will be able to:

PSO1	भारतीयसंस्कृते आध्यात्मिक-सार्वकालिक-वैज्ञानिकेभ्यः च आयामेभ्यः छात्राणां परिचयसम्पादनं भारतीयदर्शनस्य समृद्धज्ञानपरम्परायाः ज्ञानसम्पादनम् च भारतीय संस्कृति के आध्यात्मिक, सार्वकालिक और वैज्ञानिक आयामों से विद्यार्थियों का परिचय होगा। भारतीयदर्शन की समृद्धज्ञान परम्परा का ज्ञान होगा।
PSO2	संस्कृतमाध्यमेन प्राचीनतम-शास्त्रीय ज्ञानात् आरभ्य आधुनिक-साहित्यिक-अवधारणापर्यन्तम् उन्नतस्तरीयं विमर्शात्मकं ज्ञानं भविष्यति संस्कृत माध्यम के द्वारा प्राचीनतम - शास्त्रीय ज्ञान से लेकर आधुनिक साहित्यिक अवधारणाओं तक का उन्नत स्तरीय एवं विमर्शात्मक ज्ञान होगा।
PSO3	संस्कृतसाहित्ये विद्यमानेषु वैज्ञानिक-साहित्यिक-सामाजिक-विषयेषु च उच्चस्तरीय - अनुसन्धानार्थं छात्राणां पूर्णरूपेण सिद्धता सम्पादनं भविष्यति। संस्कृत साहित्य में विद्यमान वैज्ञानिक, साहित्यिक और सामाजिक विषयों पर उच्चस्तरीय अनुसन्धान के लिए विद्यार्थियों की पूर्णरूप से सिद्धता होगी।
PSO4	संकायस्य अन्यैः विभागैः सह एवं संस्कृतस्य विभिन्नैः संस्थाभिः सह अन्तःसंस्थात्मकं स्वस्थसंवादस्य परम्परायाः विकासो भविष्यति। संकाय के अन्य विभागों एवं संस्कृत की विभिन्न संस्थाओं के साथ अन्तर-संस्थात्मक स्वस्थ संवाद की परम्परा विकसित होगी।
PSO5	पूर्णवैज्ञानिकभाषा संस्कृतस्य आधुनिककाले उपादेयता संस्कृते उद्योगाय च विविधावसराणाम् अवबोधो भविष्यति। पूर्ण वैज्ञानिक भाषा संस्कृत की आधुनिककाल में उपादेयता और संस्कृत में रोजगार के विविध अवसरों से अवगत होंगे।

Semester-III: Course–Programme Outcomes (POs) Mapping

पाठ्यशीर्षक	PO1 ज्ञानम्	PO2 विशेषज्ञता/व्यवसाययोग्यता	PO3 अन्तरविषयक -दृष्टिः	PO4 अनुप्रयोग-विकासः	PO5 समालोचनात्मक -चिन्तनम्	PO6 सूचना-प्रौद्योगिकी-कौशलं/अनुसंधान-नीतिः	PO7 समस्या-समाधान-कौशलम्	PO8 नीतिः/नेतृत्वम्
संस्कृतम् एवं भाषाविज्ञानम्	✔	◐	✔	◐	✔	◐	◐	◐
अनुसंधान-पद्धतिः	✔	◐	◐	✔	✔	✔	◐	◐
व्याकरणम्-3	✔	✔	◐	◐	✔	◐	◐	◐
वैदिक-अध्ययनम्-1	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐
व्याकरण-विशिष्ट-अध्ययनम्-1	✔	✔	◐	◐	✔	◐	◐	◐
साहित्य-विशिष्ट-अध्ययनम्-1	◐	◐	◐	✔	✔	◐	◐	◐
दर्शन-विशिष्ट-अध्ययनम्-1	✔	◐	✔	✔	✔	◐	✔	◐
वैदिक-अध्ययनम्-2	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐	◐
व्याकरण-विशिष्ट-अध्ययनम्-2	✔	✔	◐	◐	✔	◐	◐	◐
साहित्य-विशिष्ट-अध्ययनम्-2	◐	◐	◐	✔	✔	◐	◐	◐
दर्शन-विशिष्ट-अध्ययनम्-2	✔	◐	✔	✔	✔	◐	✔	✔
संस्कृत-भाषा-दक्षता-3	◐	✔	◐	◐	◐	◐	◐	◐
आजिविका-योग्यता एवं उद्यमिता-कौशलम्	◐	✔	◐	◐	◐	✔	✔	✔

Semester IV: Course-Programme Outcomes ... Mapping

पाठ्यशीर्षक	P01 ज्ञानम्	P02 विशेषज्ञता/ व्यवसाययोग्यता	P03 अन्तरविषयक -दृष्टिः	P04 अनुप्रयोग-विकासः	P05 समालोचनात्मक-चिन्तनम्	P06 सूचना-प्रौद्योगिकी-कौशलं/अनुसंधान-नीतिः	P07 समस्या-समाधान-कौशलम्	P08 नीतिः/नेतृत्वम्
पुरालिपि एवं अभिलेखशास्त्रम्	✔	◐	✔	✔	✔		◐	◐
धर्मशास्त्रम्	✔	◐	✔	✔	✔		✔	✔
वैदिक-विशिष्टअध्ययनम्-3	✔	◐	◐	✔	✔		◐	◐
व्याकरण-विशिष्ट-अध्ययनम्-3	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
साहित्य-विशिष्ट-अध्ययनम्-3	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
दर्शन-विशिष्ट-अध्ययनम्-3	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
वैदिक-अध्ययनम्-4	✔	◐	◐	✔	✔		◐	◐
व्याकरण-विशिष्ट-अध्ययनम्-4	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
साहित्य-विशिष्ट-अध्ययनम्-4	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
दर्शन-विशिष्ट-अध्ययनम्-4	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
वैदिक-अध्ययनम्-5	✔	◐	◐	✔	✔		◐	◐
व्याकरण-विशिष्ट-अध्ययनम्-5	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
साहित्य-विशिष्ट-अध्ययनम्-5	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
दर्शन-विशिष्ट-अध्ययनम्-5	✔	✔	◐	◐	✔		◐	◐
श्रीमद्भगवद्गीतायां-आत्मप्रबन्धनम्	✔	✔	◐	✔	✔	✔	✔	✔
प्रबन्धः/अनुसंधान-प्रकल्पः/प्रशिक्षणम्	✔	◐	◐	✔	✔	✔	✔	✔

Courses	Nomenclatue of Course	Course Code	Credits Distribution			Total Credits	Contact Hours			Total Contact Hours	Marks				Total Marks	Page No.
											Theory		Practical			
			L	T	P		L	T	P		Internal	External	Internal	External		
SEMESTER-III (for option I and II)																
CC-9@4 credits	संस्कृतम् भाषाविज्ञानं च (Sanskrit and Linguistics)	25-SKT-301-CC9	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-10@4 credits	शोधप्रविधिः (Research Methodology)	25-SKT-302-CC10	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-11@4 credits	व्याकरणम् (Vyakaranam)-3	25-SKT-303-CC11	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	Anyone of the following DECs															
DEC-3@4 credits	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-1 Ved (Specific Study)	25-SKT-304-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-1 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-304-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-1 Sahityam (Specific Study)	25-SKT-304-DEC3	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-1 Darshanam (Specific Study)	25-SKT-304-DEC4	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		

PGBOS(30.06.2026)

	Anyone of the following DECs														
DEC-4@4 credits	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-2 Ved (Specific Study)	25-SKT-305-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-2 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-305-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-2 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-305-DEC3	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-2 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-305-DEC4	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
PC-3@2 credits	संस्कृतभाषादक्षता (Sanskrit Language Proficiency)	25-SKT-306-PC3	2	0	0	2	0	0	4	4	-	-	15	35	50	
EEC@2 credits	पञ्चाङ्गबोधः	25-SKT-307-EEC	2	0	0	2	2	0	0	2	15	35	-	-	50	
SEMESTER-IV (for option I)															
CC-12@4 credits	पुरालिपि-अभिलेखशास्त्रं च (Paleography and Epigraphy)	25-SKT-401-CC12	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
CC-13@4 credits	धर्मशास्त्रम् (Dharmashastram)	25-SKT-402-CC13	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	Anyone of the following DECs														
DEC-5@4 credits	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Ved (Specific Study)	25-SKT-403-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-403-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-403-DEC3														

	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-403-DEC4												
	Anyone of the following DECs													
DEC-6@4 credits *(These DEC papers can be opted on Moocs/Swayam if available)	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Ved (Specific Study)	25-SKT-404-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100
	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-404-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-404-DEC3													
	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-404-DEC4													
	Anyone of the following DECs													
DEC-7@4 credits *(These DEC papers can be opted on Moocs/Swayam if available)	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-5 Ved (Specific Study)	25-SKT-405-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100
	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-5 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-405-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-5 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-405-DEC3	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	
	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-5 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-405-DEC4	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	
PC-4@2 credits	श्रीमद्भगवद्गीतायाम् आत्मप्रबन्धनम् (Self Management in Shrimad bhagwadgeeta)	25-SKT-406-PC4	2	0	0	2	0	0	4	4	-	-	15	35	50
SEMESTER-IV (for option II)														
	Anyone of the following DECs													
DEC-5@4 credits *(These DEC	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Ved (Specific Study)	25-SKT-403-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100

papers can be opted on Moocs/Swayam if available)	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-403-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-403-DE3														
	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-403-DEC4														
	Anyone of the following DECs															
DEC-6@4 credits *(These DEC papers can be opted on Moocs/Swayam if available)	वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Ved (Specific Study)	25-SKT-404-DEC1	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-	100	
	व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-404-DEC2	4	0	0	4	4	0	0	4	30	70	-	-		
	साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-404-DEC3														
	दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4 Vyakarnam (Specific Study)	25-SKT-404-DEC4														
PC-4@2 credits	श्रीमद्भगवद्गीतायाम् आत्मप्रबन्धनम् (Self Management in Shrimad Bhagwadgeeta)	25-SKT-406-PC4	2	0	0	2	0	0	4	4	-	-	15	35	50	
Dissertation/ Project work/ Apprenticeship/ Internship etc.		25-SKT-407-DST								12					300	

CC- Core Course, DEC Discipline Elective Course, PC Practicum Course, EEC- Employability and Entrepreneurship Course

* If Student opts Moocs then examinations will be conducted in University.

1. Evaluation of Internal Assessment if internal Assessment is 30 marks

Internal Assessment will be based on the following components.

i.	Class Participation/Attendance	05 Marks
ii.	Seminar/Presentation/Assignments/Quiz/Class Test etc.	10 Marks
iii.	Mid-Term Exam	15 Marks
iv.	Total	30 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य परीक्षण-विधानम् यदि आन्तरिकमूल्याङ्कनांकाः 30

आन्तरिकमूल्याङ्कनं अधोलिखितेषु घटकेषु आधारितं भविष्यति—

i.	कक्षायां छात्राणां सहभागिता तथा उपस्थितिः	05 अङ्काः
ii.	संगोष्ठीप्रस्तुतीकरणम् / असाइनमेण्ट् / प्रश्नोत्तरी / कक्षापरीक्षा इत्यादयः	10 अङ्काः
iii.	मध्यावधिपरीक्षा	15 अङ्काः
iv.	कुलाङ्कसंख्या	30 अङ्काः

2. Evaluation of Internal Assessment if internal Assessment is 15 marks

Internal Assessment will be based on the following components.

i.	Class Participation/Attendance	04 Marks
ii.	Seminar/Presentation/Assignments/Quiz/Class Test etc.	04 Marks
iii.	Mid-Term Exam	07 Marks
iv.	Total	15 Marks

आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य परीक्षण-विधानम् यदि आन्तरिकमूल्याङ्कनांकाः 15

आन्तरिकमूल्याङ्कनं अधोलिखितेषु घटकेषु आधारितं भविष्यति—

i.	कक्षायां छात्राणां सहभागिता तथा उपस्थितिः	04 अङ्काः
ii.	संगोष्ठीप्रस्तुतीकरणम् / असाइनमेण्ट् / प्रश्नोत्तरी / कक्षापरीक्षा इत्यादयः	04 अङ्काः
iii.	मध्यावधिपरीक्षा	07 अङ्काः
iv.	कुलाङ्कसंख्या	15 अङ्काः

Semester-III

संस्कृतं भाषाविज्ञानं च

Course Code: 25-SKT-301-CC9
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

Level 600-699

पाठ्यक्रम-अधिगम-परिणामाः (CLO):

1. भाषाविज्ञानस्य मूलभूतसिद्धान्तान् अवगन्तुम्।
2. आधुनिकभाषाशास्त्रस्य प्रकाशे संस्कृतभाषायाः स्वरूपम् अवगन्तुम्।
3. विश्वस्य विविधभाषापरिवाराणां वर्गीकरणं ज्ञातुम्।
4. प्राकृतपालिअपभ्रंशादीनां प्राचीनभाषाणां क्रमिकविकासम् अवगन्तुम्।

घटक 1

भाषायाः तथा भाषाविज्ञानस्य परिचयः, भारतीयपरम्परायाः भाषाविषयकं चिन्तनम्, भाषाविज्ञानस्य प्रारम्भः संस्कृतस्य महत्त्वच, विश्वस्य भाषाणां वर्गीकरणम् — आकृतिमूलकं, परिवारमूलकं च।

घटक 2

भारोपीयपरिवारस्य परिचयः, इण्डो-ईरानीयनशाखायाः परिचयः, भाषापरिवारविषयक भारतीय-दृष्टिः, वैदिकलौकिकसंस्कृतयोः भेदः, संस्कृत-पालि-प्राकृत-अपभ्रंशानां उद्भवः, विकासः तथा तुलनात्मकाध्ययनम्।

घटक 3

ध्वनिः पदविज्ञानञ्च — उच्चारणावयवाः, तेषां कार्याणि, ध्वनिनां वर्गीकरणम्, ध्वनिपरिवर्तनस्य कारणानि दिशा च, ध्वनिनियमाः(ग्रिम, ग्रासमान, वर्नर), पदस्य स्वरूपम्, पदशब्दयोः अन्तरम्, पदभेदाः, पदपरिवर्तनस्य कारणानि तथा दिशाः।

घटक 4

वाक्यम् अर्थविज्ञानञ्च — वाक्यस्य लक्षणम् भेदाः च, वाक्यपरिवर्तनस्य कारणानि तथा दिशः, अर्थपरिवर्तनस्य कारणानि तथा दिशः।

<u>निर्देशाः</u> -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः।

7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः-

एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

<u>अनुशंसितग्रन्थाः</u>–

1. भाषा विज्ञान एवं भाषाशास्त्र, डॉ॰ कपिलदेव द्विवेदी, विश्वविद्यालय प्रकाशन, वाराणसी
2. भाषाविज्ञान, डॉ॰ कर्णसिंह, साहित्य भण्डार, सुभाष बाजार, मेरठ
3. संस्कृत का भाषाशास्त्रीय अध्ययन, भोलाशंकर व्यास
4. पदपदार्थ समीक्षा, डॉ॰ बलदेवसिंह, कुरुक्षेत्र विश्वविद्यालय प्रकाशन
5. Jha, Girish Nath and Marcantonio, Angela (Ed.), Perspectives on the Origin of Indian Civilization, D.K. Print World Ltd, New Delhi, 2012.
6. A manual of Sanskrit phonetics by C. Uhlenbeck
7. Linguistic Introduction to Sanskrit by B.K. Ghosh
8. An Introduction to comparative philology by P.D. Gune
9. Sanskrit language, T. Burrow
10. Language, its nature, development and origin, O. Jesperso

Semester-III

शोधप्रविधिः

Course Code: 25-SKT-302-CC10

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- शोधात्मकदृष्टिविकासाय शोधस्वरूपवबोध: तथा च निर्देशकशोधार्थीनां अर्हताज्ञानम्।
- शोधसर्वेक्षणस्य स्वरूपम्, उपयोगिता महत्वं।
- शोधस्य विविधप्रकाराः, शोधकार्यस्य रूपरेखा, पूर्वबन्धः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1. छात्रेषु शोधात्मकदृष्टिविकासाय शोधस्वरूपवबोध: तथा च निर्देशकशोधार्थीनां अर्हताज्ञानं कारिष्यते घटकेऽस्मिन्।
2. शोधसर्वेक्षणस्य अवबोधनेन शोधस्य अनन्तसंभवनाज्ञानं भविष्यति।
3. शोधकार्यस्यरूपरेखानिर्माणज्ञानं घटकस्य अस्य प्रयोजनम्।
4. शोधकार्ये संगणकस्य प्रयोग: कथमुपकारकं इति शिक्षणम् अस्मिन्निहितम्।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् -1. शोधशब्दस्य अर्थ, अनुसन्धानस्य (शोधस्य) स्वरूपम्, परिचयः, शोधसमानार्थकाः शब्दाः, (अन्वेषणम्, गवेषणा, अनुशीलनम्, परिशीलनम्, समीक्षा, आलोचना, पर्यालाचेना) शोधस्य उद्देश्यानि महत्वञ्च, शोधार्थिनः शोधनिर्देशकस्य च मूलभूताः अर्हताः।

घटकम् -2. शोधसर्वेक्षणस्य स्वरूपम्, उपयोगिता महत्वं च, संस्कृतानुसन्धानस्य उद्देश्यानि, क्षेत्र च

घटकम् -3. शोधस्य विविधप्रकाराः, शोधकार्यस्य रूपरेखा, पूर्वबन्धः (प्राक्कथनम्, सन्दर्भग्रन्थसूची-निर्माणम्, संकेताक्षरसूची, विषयानुक्रमणी) परिशिष्टः।

घटकम् -4. शोधकार्ये संगणकस्य (Computer) प्रयोगः कम्प्यूटरपरिचयः Google, Email, MS Word, Power Point Presentation, E पत्रिका, online E-Tools, Care List

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.

These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)

1. अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः। 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

2. द्वितीयः प्रश्नः
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

3. तृतीयः प्रश्नः
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

4. चतुर्थः प्रश्नः
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

5. पञ्चमः प्रश्नः
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

6. षष्ठः प्रश्नः-
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

7. सप्तमः प्रश्नः-
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

8. अष्टमः प्रश्नः-
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

9. नवमः प्रश्नः-
   एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः -

- त्रिपाठी, भगीरथप्रसाद. (१९६९.(*अनुसन्धानपद्धतिः*. सम्पूर्णानन्द संस्कृत विश्वविद्यालय ग्रन्थमाला.
- त्रिपाठी, रुद्रदेव. (सं.(१९७६) .(. *अन्वेषणविशेषाङ्कः*. श्री लाल बहादुर शास्त्री राष्ट्रीय संस्कृत विद्यापीठ.
- नगेन्द्र, डॉ. (२००२.(*अनुसन्धानस्य प्रविधिप्रक्रिया*. राष्ट्रीय संस्कृत संस्थान.
- सत्यनारायण, आचार्य. (२००५.(*संस्कृतशोधप्रविधिः*. जगन्नाथ संस्कृत विश्वविद्यालय.

Semester-III

व्याकरणम् (Vyakaranam)

Course Code: 25-SKT-303-CC11
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs
Level 600-699

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- पाणिनीय-व्याकरणस्य परिचयसम्पादनम्।
- संस्कृतव्याकरणस्य प्रकृतिप्रत्ययस्य च ज्ञानम् ।
- व्याकरणस्य समस्तपदानाम् ज्ञानम् ।
- व्याकरणबोधेन भाषागतचतुर्विधकौशलेषु नैपुण्यम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- कारक-विभक्त्यानुसारं वाक्यरचनायां पारङ्गताः भविष्यन्ति ।
- पदानां व्याकरणनियमानुसारं समस्तपदं विग्रहपदं च कर्तुं प्रभवन्ति ।
- पदानां व्याकरणनियमानुसारं समस्तपदं विग्रहपदं च कर्तुं प्रभवन्ति ।

पाठ्यवस्तु

घटकम्-1 वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भट्टोजिदीक्षितः) – कारकप्रकरणम् (कर्ता-कर्म-करणम्)
घटकम्-2 वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भट्टोजिदीक्षितः) – कारकप्रकरणम् (सम्प्रदानम्-अपादानम्-अधिकरणम्)
घटकम्-3 लघुसिद्धान्तकौमुदी (वरदराजाचार्यः) – समासः - अव्ययीभावसमासप्रकरणम्, तत्पुरुषसमासप्रकरणम्।
घटकम्-4 लघुसिद्धान्तकौमुदी (वरदराजाचार्यः) – समासः - बहुव्रीहि-समासप्रकरणम्, द्वंद्वसमासप्रकरणम् ।

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थं निर्देशाः -

<u>निर्देशाः</u> -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्। प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
  प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाःप्रदास्यन्ते। ते सप्तप्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या। 2x4=8

तृतीयः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचषु द्वयोः उद्धरणयोः ससूत्रं कारककारणं लेखनीयम् । 2x3=6

(क) द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या। 2x4=8

पंचमः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या। 2x3=6

(ख) तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या । 2x4=8

सप्तमः प्रश्नः- प्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या। 2x3=6

(ग) चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- प्रदत्तेषु पंचसु सूत्रेषु द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणव्याख्या । 2x4=8

नवमः प्रश्नः - प्रदत्तेषु पंचपदेषु द्वयोः सिद्धिः कार्या।

अनुशंसितग्रन्थाः–

1. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (पूर्वार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता, भट्टोजिदीक्षितः, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली ।
2. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (भाग १-२) गोपालदत्त पाण्डेय, चौखम्बा सुरभारती, वाराणसी ।
3. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च (प्रथमो भागः), विद्वान् बि. एल्. गणपतिभट्टः, विद्वान् बि.कृष्णराजभट्टः, श्रीशंकर अद्वैतशोधकेन्द्रम्, शृंगेरी ।
4. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी भाग -१, व्याख्याकार - पं. बालकृष्ण पंचोली ।
5. वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (उत्तरार्धम्) बालमनोरमा-तत्वबोधिनी-सहिता, भट्टोजिदीक्षितः मोतीलाल बनारसीदास , दिल्ली ।
6. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-धरानन्द शास्त्री , मोतीलाल वनारसीदास ,दिल्ली ।
7. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-भीमसेनशास्त्री , भैमीप्रकाशन , दिल्ली ।
8. लघुसिद्धान्तकौमुदी, श्री विश्वनाथशास्त्री, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, 2002।
9. लघुसिद्धान्तकौमुदी ('बालमनोरमा' 'सुधा' टीका संवलिता) पण्डित सदाशिवशास्त्री, चौखम्बा संस्कृतसीरीज़ आफिस, वाराणसी 2001 ।
10. लघुसिद्धान्तकौमुदी, व्याख्याकार-गोविन्दाचार्य, चौखम्बा प्रकाशन, 2010।

Semester-III

Discipline Elective Courses

वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-1

Ved (Specific Study)

Code 25-SKT-304-DEC1	Total Marks: 100
Total Credits: 04	Internal Assessment: 30
Time: 3 Hrs	Theory: 70
Level 600-699	

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- ऋग्वेदकालीन-सामाजिक-धार्मिक-राष्ट्रीयचेतनायाः अवबोधः ।
- यजुर्वेदकालीन-सामाजिक-धार्मिक-राष्ट्रीयचेतनायाः अवबोधः ।
- सामवेदकालीन-सामाजिक-धार्मिक-राष्ट्रीयचेतनायाः अवबोधः ।
- अथर्ववेदकालीन-सामाजिक-धार्मिक-राष्ट्रीयचेतनायाः अवबोधः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- ऋग्वेदस्य मन्त्रेषु निबद्धं देवतानां ऋषीणां छन्दसां च ज्ञानं भविष्यति ।
- यजुर्वेदस्य मन्त्रेषु निबद्धं देवतानां ऋषीणां छन्दसां च ज्ञानं भविष्यति ।
- सामवेदस्य मन्त्रेषु निबद्धं देवतानां ऋषीणां छन्दसां च ज्ञानं भविष्यति ।
- अथर्ववेदस्य मन्त्रेषु निबद्धं देवतानां ऋषीणां छन्दसां च ज्ञानं भविष्यति ।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम् -1. ऋक्संहिता- मित्र (३.२३), बृहस्पतिः(४.५०), पूषन् (६.५३), संघटनम् (१०.१९१), पर्जन्यः ।

घटकम् -2. यजुर्वेदसंहिता -(प्रथमोऽध्यायः) उव्वटमहीधरदयानन्दस्य च भाष्यानुसारम् ।

घटकम् -3. सामवेदसंहिता - पूर्वार्चिकः, प्रथमः प्रपाठकः, प्रथमार्द्धः (१-६४) ।

घटकम् -4. अथर्ववेदसंहिता- मेधाजननसूक्तः (१.१), दीर्घायुप्राप्तिः(३.११), ब्रह्मचारीसूक्तम् भूमि- (12.1)।

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09 प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.

   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

सप्तमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

नवमः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

अनुशंसितग्रन्थाः

- जिज्ञासु, ब्रह्मदत्त. (सं.(१९८४) .(. *यजुर्वेदभाष्यम् (स्वामी दयानन्द सरस्वती कृत)*. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- महीधर, एवं उव्वट. (१९७१.(*शुक्लयजुर्वेदभाष्यम् (महीधरकृत वेददीप और उव्वटकृत भाष्य सहित)*. मोतीलाल बनारसीदास.
- राम गोपाल. (१९७६.(*वैदिक व्याख्याविवेचन*. नेशनल पब्लिशिंग हाउस.
- विद्वान, सायण. (१९७६.(*ऋग्वेदभाष्यम् (सायणभाष्य संवलित ऋग्वेद संहिता)*. वैदिक संशोधन मण्डल.
- विश्वनाथ वेदान्कार. (२००५.(*अथर्ववेद (भाग ९-१ :अध्यात्मभाष्य)*. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- वेदालंकार, रामनाथ. (१९९१.(*सामवेदसंहिता (हिंदी व्याख्या सहित)*. श्री धन्वन्तरि औषधालय.
- वेदालंकार, रामनाथ. (१९९७.(*वेदभाष्यकारों की वेदार्थ प्रक्रियाएँ*. गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय.
- शास्त्री, श्रीकण्ठ. (२०१२.(*अथर्ववेद (भाग ४-१ :सनातनभाष्य)*. माधव पुस्तकालय.
- सातवलेकर, श्रीपाद दामोदर. (१९६५.(*ऋग्वेद का सुबोध भाष्य*. स्वाध्याय मण्डल.
- सातवलेकर, श्रीपाद दामोदर. (१९६८.(*सामवेद का सुबोधभाष्य*. स्वाध्याय मण्डल.
- सातवलेकर, श्रीपाद दामोदर. (१९७०.(*अथर्ववेद का सुबोधभाष्य*. स्वाध्याय मण्डल.
- Whitney, William Dwight. (Trans.). (1905). *Atharva-Veda Samhita (Vols. 1-2)*. Harvard University.

Semester-III

व्याकरणम् (विशिष्टाध्ययनम्)-1

Vyakarnam (Specific Study) DEC-2

25-SKT-304-DEC2
Total Credits:04
Time:3 Hrs
Level 600-699

Total Marks:100
Internal Assessment:30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- संस्कृतभाषायाः वैज्ञानिकता सम्पादनार्थम् ।
- संस्कृतप्रत्ययानां विशद्रूपेण ज्ञानम् ।
- शाब्दबोधः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

1 धातूनां रूपसिद्धिज्ञानं प्रकृतिप्रत्ययानां च ज्ञानम्।
2 व्याकरणे सिद्धता।

पाठ्यवस्तु (Content) – (सिद्धांतकौमुदी)

घटक– 1 सुबन्त –अजन्त प्रकरण- पुल्लिङ्गप्रकरणम्, स्त्रीलिङ्गप्रकरणम्

घटक –2 सुबन्त- अजन्त प्रकरण- नपुंसकलिङ्गप्रकरणम्, हलन्त प्रकरण- पुल्लिङ्गप्रकरणम्

घटक –3 सुबन्त- हलन्त प्रकरण- स्त्रीलिङ्गप्रकरणम्, नपुंसकलिङ्गप्रकरणम्

घटक -4 (सिद्धांतकौमुदी- प्रक्रिया) ण्यन्त, सनन्त, यङन्त, नामधातु

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

तृतीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

पंचमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

सप्तमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात् त्रिषु द्वयोः सूत्रयोः व्याख्या। 2x4=8

नवमः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टप्रकरणात्त्रिषु पदेषु पदद्वयोः सिद्धिः। 2x3=6

अनुशंसितग्रन्थाः–

- दीक्षितः, भट्टोजि. (२००५.(*वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (बालमनोरमा और तत्त्वबोधिनी टीका सहित)*. मोतीलाल बनारसीदास.
- पाण्डेय, गोपालदत्त. (सं.(२०१२) .(. *वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (सुधा हिंदी व्याख्या सहित)*. चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन.
- पंचोली, बालकृष्ण. (व्याख्याकार.(१९९४) .(*वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी प्रभा हिंदी व्याख्या)संवलिता(*. चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- भट्टः, बी.गणपति .एल ., एवं भट्टः, बी.कृष्णराज . (सं.(२०१०) .(.*वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी काशिकावृत्तिश्च*. श्री शंकर अद्वैत शोध केन्द्रम्

Semester-III

साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-1

Sahityam (Specific Study)

Course Code: 25-SKT-304-DEC3
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs
Level 600-699

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- समृद्धसंस्कृतसाहित्यस्य काव्यशास्त्रीयपरम्परायाः ज्ञानम्।
- काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां ज्ञानम्।
- कवित्वशक्तेः प्रकटीकरणम्।
- गद्य-पद्यादीनां काव्यविधानां परिज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- काव्यस्वरूपं काव्यप्रयोजनं काव्यहेतुश्च ज्ञास्यन्ति।
- काव्यभेदानां, रसध्वनेः रसदोषाणां च ज्ञानं भविष्यति।
- अलङ्काराणां परिचयोऽवबोधश्च।
- ध्वनिकाव्यस्य स्वरूपं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

पाठ्यवस्तु

घटकम् -1. काव्यप्रकाशः (1-2 उल्लासपर्यन्तम्) कारिकाभागः, आलोचनात्मक-प्रश्नाः।

घटकम् -2. काव्यप्रकाशः (उल्लासः - 3, उल्लासः - 8)।

घटकम् -3. काव्यप्रकाशः (9, 10- उपमा, उत्प्रेक्षा, अपह्नुतिः, अर्थान्तरन्यासः, रूपकम्, समासोक्तिः, विशेषोक्तिः, निदर्शना, विभावना, दृष्टान्तः, सङ्करः, संसृष्टिः - अलङ्काराणां लक्षणानि उदाहरणानि च)।

घटकम् -4. ध्वन्यालोकः (प्रथमोद्योतः)। कारिकाभागः, आलोचनात्मक-प्रश्नैः सहितम्।

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थं निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>प्रश्नपत्रप्रारूपम्</u>

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चतुर्षु कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या। 2x5 = 10

तृतीयः प्रश्नःद्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x4 = 04

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चतुर्षु कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या। 2x5 = 10

पञ्चमः प्रश्नः द्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x4 = 04

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - चतुर्षु द्वयानाम् अलङ्काराणां सोदाहरणं व्याख्या विधेया। 2x4 = 8

सप्तमः प्रश्नः -त्रिषु उदाहरणेषु द्वयोः सलक्षणसंकेतम् अलङ्कारानुवेषणम् । 2x3 =06

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः चतुर्षु कारिकाद्वयोः सप्रसंगव्याख्या। 2x5 = 10

नवमः प्रश्नः द्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x4 = 04

अनुशंसितग्रन्थाः

- **कुमार, कृष्ण.** (व्याख्याकार.(२००५) .(*ध्वन्यालोकः (हिंदी व्याख्या संवलित)*. साहित्य भंडार.
- **द्विवेदी, कृष्णचन्द्र.** (सं.(२०१२) .(.*ध्वन्यालोकः (लोचन और बालप्रिया टीका सहित)*. हंसा प्रकाशन.
- **दाहाल, लोकमणि.** (सं.(२०१०) .(.*ध्वन्यालोकः (सुबोधिनी हिंदी व्याख्या सहित)*. भारतीय विद्या प्रकाशन.
- **त्रिपाठी, रामसागर.** (व्याख्याकार.(१९८३) .(*काव्यप्रकाशः (परिमल हिंदी व्याख्या संवलित)*. मोतीलाल बनारसीदास.
- **विश्वेश्वर, आचार्य.** (व्याख्याकार.(२००४) .(*काव्यप्रकाशः (ज्ञानभास्कर हिंदी व्याख्या सहित)*. चौखम्बा अमरभारती प्रकाशन.
- **विश्वेश्वर, आचार्य.** (व्याख्याकार.(२००२) .(*ध्वन्यालोकः (सरला हिंदी व्याख्या संवलित-काव्यप्रकाश)*. चौखम्बा विद्याभवन.
- **शर्मा, श्रीनिवास.** (सं.(१९८८) .(.*काव्यप्रकाशः* भारतीय विद्या प्रकाशन.

Semester-III

Discipline Elective Courses

दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-1

Darshanam (Specific Study)-1

Course Code: **25-SKT-304-DEC4**
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः भाषाशैल्याः च अवबोधः ।
- प्रमाण-प्रमेयेत्यादिषु विषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः ।
- न्यायदर्शनस्य नव्यन्यायदर्शनस्य अवबोधसामर्थ्यं च ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

- न्यायशास्त्रान्तर्गतानां प्रतिपादितानांपदार्थ-प्रमाण-गुणादीनाम् अवबोधः ।
- नव्यन्यायदर्शनस्य पारिभाषिकशब्दानां ज्ञानम् ।
- न्यायदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
- न्यायदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।

घटकम्-1. न्यायसिध्दान्तमुक्तावली (प्रत्यक्षखंडः कारिकाः १-३४)।

घटकम् -2. न्यायसिध्दान्तमुक्तावली (प्रत्यक्षखंडः कारिकाः ३५-६५)।

घटकम् -3. न्यायसिध्दान्तमुक्तावली (अनुमानखंडः)।

घटकम् -4. न्यायसिध्दान्तमुक्तावली (उपमान-शब्दखंडौ) ।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः- **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषुसप्त **प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।** 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः – द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

तृतीयः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x4=04

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

पञ्चमः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x4=04

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

सप्तमःप्रश्नः - द्वयोः एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x4=04

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

नवमः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सन्दर्भस्य व्याख्या। 1x4=04

अनुशंसितग्रन्थाः –

- **उपाध्याय, बलदेव.** (२०१४.(*भारतीय दर्शन*. चौखम्बा विद्याभवन.
- **दाहाल, लोकमणि.** (२०१०.(*न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (सुबोधिनी व्याख्या सहित)*. चौखम्बा कृष्णदास अकादमी.
- **दासगुप्ता, सुरेन्द्रनाथ.** (२००८.(*भारतीय दर्शन का इतिहास* (भागात्मक.राजस्थान हिन्दी ग्रन्थ अकादमी .(
- **भट्टाचार्य, विश्वनाथ पञ्चानन.** (१९८२.(*न्यायसिद्धान्तमुक्तावली(टीका संवलिता-रामरुद्रीय-दिनकरी-कृष्णभट्टीय)* :. चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- **मुसलगांवकर, गजानन शास्त्री.** (१९९८.(*न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (किरणावली हिंदी व्याख्या सहित)*. चौखम्बा संस्कृत संस्थान.
- **शास्त्री, धर्मेन्द्रनाथ.** (२००१.(*न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (प्रत्यक्ष खण्ड)*. आचार्य मुकुन्द झा बक्शी प्रतिष्ठान.
- **सिंह, चन्द्रधारी.** (१९७८.(*न्यायसिद्धान्तमुक्तावली (विमर्श हिंदी टीका सहित)*. चौखम्बा ओरियन्टालिया.
- **Madhvananda, Swami.** (Trans.). (1954). *Bhasha-Pariccheda with Siddhanta-Muktavali*. Advaita Ashrama.
- **Shastri, Dharmendra Nath.** (1964). *Critique of Indian Realism: A Study of the Conflict between the Nyaya-Vaisesika and the Buddhist Dignaga School*. Agra University.**Semester-III**

Semester-III

Discipline Elective Courses

वेदः(विशिष्टाध्ययनम्)-2

Ved (Specific Study)-2

Course Code: 25-SKT-305-DEC1
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs
Level 600-699

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः

- छात्राः ईशोपनिषदः, केनोपनिषदः, प्रश्नोपनिषदश्च विषयवस्तुं सम्यक् अवगच्छन्ति।
- वैदिकदर्शनस्य मूलतत्त्वेषु तेषां स्पष्टा बुद्धिः भवति।
- उपनिषद्वाङ्मयस्य दार्शनिक, आध्यात्मिक, नैतिक च पक्षेषु रुचिः जायते।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाः गाम्भीर्यं महत्त्वं च ते अनुभवन्ति।

फलावाप्तिः

- छात्राणां शास्त्रीयग्रन्थपठन-क्षमता वर्धते।
- मनन, चिन्तन, विश्लेषण, व्याख्यानकौशलं च विकसितं भवति।
- संस्कृतभाषया दार्शनिकविषयाणां अभिव्यक्तौ प्रावीण्यं सम्पद्यते।
- अध्यापन, उच्चाध्ययन, शोधकार्येषु अपेक्षितं सामर्थ्यं ते लभन्ते।
- नैतिकमूल्यबोधः, आध्यात्मिकसंस्कारः, आत्मचिन्तनशीलता च सुदृढा भवति।

पाठ्यवस्तु(Content)

घटकम् -1. केनोपनिषद्

घटकम् -2. प्रश्नोपनिषद् (अध्यायाः1-3)

घटकम् -3. प्रश्नोपनिषद् (4-6 अध्यायाः)

घटकम् -4. माण्डूक्योपनिषद्

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** ते **सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.

2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>प्रश्नपत्रप्रारूपम्</u>

अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते**। तेषुसप्त **प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

तृतीयः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थःप्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

पंचमः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः-यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

सप्तमः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः- यथानिर्दिष्टसूक्तेभ्यः त्रिषु मंत्रेषु द्वयोःमन्त्रयोः व्याख्या। 2x4=08

नवमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः प्रश्नः। 1x6=06

अनुशंसितग्रन्थाः

- **गोयन्दका, ह.** (२०२२). *माण्डूक्योपनिषद्: तत्त्व-विवेचनी हिन्दी-व्याख्या सहित.* गीताप्रेस.
- **गोयन्दका, ह.** (२०२३). *केनादि तीन उपनिषद् (केण, प्रश्न, मुण्डक): हिन्दी अनुवाद सहित.* गीताप्रेस.
- **राधाकृष्णन, स.** (१९५३). *द प्रिंसिपल उपनिषद्स* (The Principal Upanisads). हार्पर कॉलिन्स पब्लिशर्स. (पुनर्मुद्रण २०१५).
- **शङ्कराचार्य.** (२०१८). *ईशादि नौ उपनिषद्: शाङ्करभाष्य एवं हिन्दी अनुवाद सहित* (हरिकृष्णदास गोयन्दका, अनुवा.). गीताप्रेस.
- **सत्यदेव शास्त्री.** (२०१९). *माण्डूक्योपनिषद्: गौडपादकारिका एवं शाङ्करभाष्य सहित.* चौखम्भा विद्याभवन.

Discipline Specific Elective Courses: 5

व्याकरणम्- (विशिष्टाध्ययनम्)-2

Vyakarnam (Specific Study)-2

Course Code: 25-SKT-305-DEC2

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- संस्कृतभाषायाःभाषाविज्ञानपरम्परायाः परिचयसम्पादनम् ।
- संस्कृतव्याकरणस्य पारिभाषिकशब्दानां ज्ञानम् ।
- व्याकरणमहाभाष्यस्य दार्शनिकतासम्पादनार्थम् ।-
- वाक्यपदीयस्य अध्ययनेन स्फोटवादस्य बोधः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- महाभाष्यस्य पस्पशाह्निकेन व्याकरणाध्ययनस्य उपयोगितामवगमिष्यन्ति ।
- वाक्यपदीयस्य स्फोटवादसिद्धान्तः, ध्वनिसिद्धान्तः अन्येपि च सिद्धान्ताः अवगताः भविष्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक – 1: महाभाष्यस्य प्रथम-आह्निकः (प्रारम्भतः अस्यप्रयुक्त-वार्तिकस्य पूर्व-पर्यन्तः) ।
घटक – 2: महाभाष्यस्य प्रथम-आह्निकः (अस्यप्रयुक्त-वार्तिकान्तः-पर्यन्तः) ।
घटक – 3: वाक्यपदीयम् – स्फोटस्य स्वरूपम्, शब्दब्रह्मणः स्वरूपम्, शब्दब्रह्मणः शक्तयः।
घटक – 4: वाक्यपदीयम् – ध्वनिस्फोटयोः सम्बन्धः, शब्दार्थयोः सम्बन्धः, ध्वनि-प्रकाराणि, भाषायाः स्तराः।

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.The question paper shall be set in the Sanskrit medium.Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -अयं प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य** भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते ।ते सर्वे संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः ।** 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्त्तिकद्वयं सप्रसङ्गं व्याख्येयम्। 2x7=14

अथवा

सप्तम प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्त्तिकद्वयं सप्रसङ्गं व्याख्येयम्।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्त्तिकद्वयं सप्रसङ्गं व्याख्येयम्। 2x7=14

अथवा

सप्तम प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्त्तिकाद्वयं सप्रसङ्गं व्याख्येयम्।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्त्तिकाद्वयं सप्रसङ्गं व्याख्या। 2x7=14

अथवा

सप्तम प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् वार्त्तिकाद्वयं सप्रसङ्गं व्याख्या।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टम प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या । 2x7=14

अथवा

नवम प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः सूत्रयोः सोदाहरणं व्याख्या

अनुशंसितग्रन्थाः-

- १९६२: वेदव्रत, आचार्य.(.सं) .*व्याकरणमहाभाष्यम् (१-भाग)*. हरियाणा साहित्य संस्थान, गुरुकुल झज्जर.
- १९७०: वर्मा, सत्यकाम.(एवं व्याख्याकार .सं) .*वाक्यपदीयम् (अंग्रेजी व्याख्या सहित-हिंदी - ब्रह्मकाण्ड)*. भारतीय प्रकाशन प्रतिष्ठान.
- १९७२: त्रिपाठी, रामसुरेश.*व्याकरणदर्शन*. राजकमल प्रकाशन.
- १९७९: मीमांसक, युधिष्ठिर.(एवं व्याख्याकार .सं) .*महाभाष्यम् (विस्तृत हिंदी व्याख्या संवलित - प्रथमो भागः)*. रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- १९८०: शर्मा, सुधाकर.(.सं) .*व्याकरणमहाभाष्यम् (नोट्स सहित/व्याख्या आचार्य चारुदेव शास्त्री कृत)*. मोनीटर प्रेस.
- १९८४: शुक्ल, सूर्यनारायण.(व्याख्याकार) .*वाक्यपदीयम् भावप्रदीपि)का हिंदी व्याख्या सहित(*. चौखम्बा संस्कृत संस्थान.
- १९८७: मिश्र, मथुरानाथ.(.सं) .*व्याकरणमहाभाष्यम् (छाया व्याख्या सहित-उद्योत-प्रदीप)*. चौखम्बा विद्या भवन.
- २००१: कुमार, अवनीन्द्र.(व्याख्याकार) .*व्याकरणमहाभाष्यम् (स्फोटवाद विमर्श सहित - प्रथमाह्निक)*. परिमल पब्लिकेशन्स.
- २००१: भीमसिंह.*व्याकरणमहाभाष्यम् में प्रयुक्त दर्शन (महाभाष्य का दार्शनिक अध्ययन)*. निर्मल पब्लिशिंग हाउस.
- २००४: आचार्य, सुदर्शन देव.(.सं) .*व्याकरणमहाभाष्यम् (हिंदी व्याख्या सहित)*. रामलाल कपूर ट्रस्ट.

Semester- III

Discipline Elective Courses

साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-2

Shahityam (Specific Study)-2

Course Code: 25-SKT-305-DEC3

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- समृद्धसंस्कृतसाहित्यस्य काव्यशास्त्रीयपरम्परायाः ज्ञानम्।
- काव्यशास्त्रीयसिद्धान्तानां ज्ञानम्।
- कवित्वशक्तेः प्रकटीकरणम्।
- गद्य-पद्य-नाट्यादीनां काव्यविधानां परिज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- काव्यस्वरूपं काव्यप्रयोजनं च ज्ञास्यन्ति।
- काव्यभेदानां नाट्यतत्त्वानां ज्ञानं भविष्यति।
- वक्रोक्तिकाव्यस्य परिचयोऽवबोधश्च।
- काव्यस्य स्वरूपं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।

पाठ्यवस्तु) Content(

घटकम् -1 साहित्यदर्पणः(१-२ परिच्छेदौ)।

घटकम् -2 साहित्यदर्पणः (४- काव्यभेदाः, ६-रूपक-नाटक-महाकाव्य-गद्य-पद्य-मिश्रकाव्यलक्षणानि)।

घटकम् -3 वक्रोक्तिजीवितम् (प्रथमोन्मेषः)।

घटकम् -4 काव्यमीमांसा (१-४ अध्यायाः)।

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थं निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे **नव (09)** प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः।** प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. **There shall be nine (09) questions in the question paper.**
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
2. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.**
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषु सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रितप्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 8

तृतीयः प्रश्नःद्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 6

द्वितीयघटकाश्रितप्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 8

पञ्चमः प्रश्नः द्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 6

तृतीयघटकाश्रितप्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 8

सप्तमः प्रश्नः -द्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 6

चतुर्थघटकाश्रितप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः यथानिर्दिष्टग्रन्थात् चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 8

नवमः प्रश्नः द्वयोः एक आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 =6

अनुशंसितग्रन्थाः

- **विद्यालंकार, निरूपण.** (व्याख्याकार.(२००५) .(*साहित्यदर्पणः (संवलित विस्तृत हिंदी व्याख्या)*. साहित्य भंडार.
- **विश्वेश्वर, आचार्य.** (व्याख्याकार.(१९७७) .(*वक्रोक्तिजीवितम् आचार्य कुन्तक कृत), हिंदी व्याख्या सहित(*. चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- **शर्मा, केदारनाथ.** (सं.(२०००) .(एवं व्याख्याकार .*काव्यमीमांसा राजशेखर कृत), 'प्रकाश' हिंदी व्याख्या सहित(*. चौखम्बा विद्याभवन.
- **शास्त्री, शालिग्राम.** (व्याख्याकार.(२००४) .(*साहित्यदर्पणः वि)मला हिंदी टीका सहित(*. मोतीलाल बनारसीदास.
- **सिंह, सत्यव्रत.** (व्याख्याकार.(१९९४) .(*साहित्यदर्पणः (लोचन हिंदी व्याख्या संवलित)*. चौखम्बा विद्या भवन.

Semester-III

Discipline Elective Courses

दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-2

Darshanam (Specific Study)-2

Course Code: **25-SKT-305-DEC4**
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs
Level 600-699

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनस्य मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः भाषाशैल्याः च अवबोधः ।
- प्रमाण-प्रमेयेत्यादिषु विषयेषु चिन्तनस्य आरम्भः ।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः ।
- न्यायदर्शनस्य नव्यन्यायदर्शनस्य अवबोधसामर्थ्यं च ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

- न्यायशास्त्रान्तर्गतानां प्रतिपादितानांपदार्थ-प्रमाण-गुणादीनाम् अवबोधः ।
- नव्यन्यायदर्शनस्य पारिभाषिकशब्दानां ज्ञानम् ।
- न्यायदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
- न्यायदर्शने प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।

घटकम्-1. मीमांसादर्शनं शाबरभाष्यसहितम्, प्रथमाध्यायः प्रथमपादः सूत्राणि १-११

घटकम् -2. मीमांसादर्शनं शाबरभाष्यसहितम्, प्रथमाध्यायः प्रथमपादः शिष्टसूत्राणि

घटकम् -3. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यसहितं प्रथमाध्यायः प्रथमपादःसूत्राणि १-१५

घटकम् -4. ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यसहितं प्रथमाध्यायः प्रथमपादःसूत्राणि शिष्टसूत्राणि

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव** (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः- **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषुसप्त **प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः – द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

तृतीयः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या। 1x4=04

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

पञ्चमः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या । 1x4=04

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

सप्तमःप्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या । 1x4=04

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

नवमः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या । 1x4=04

अनुशंसितग्रन्थाः –

- शर्मा 'ऋषि', डॉउमाशङ्कर ., संपादक.*मीमांसादर्शनम् (तर्कपाद)*. चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन, **वाराणसी, 2019.**
- उपाध्याय, प्रो.वाचस्पति .*मीमांसादर्शन विमर्श*. भारतीय विद्या प्रकाशन, **दिल्ली, 2002.**
- सरस्वती, श्री स्वामी सत्यकाम.*ब्रह्मसूत्रशाङ्करभाष्यम् (सत्यानन्दी दीपिका सहित)*. गोविंदराम हासानंद, **दिल्ली, 2012.**
- मिश्र, प्रोकामेश्वरनाथ ., व्याख्याकार.*ब्रह्मसूत्रशांकरभाष्यम्*. चौखम्बा अमरभारती प्रकाशन, **वाराणसी, 2009.**

Semester-III

Practicum Course: 3

संस्कृतभाषादक्षता

(Sanskrit Language Proficiency)

Course Code: 25-SKT-106-PC1

Total Credits: 02

Level 600-699

Total Marks: 50

Internal Assessment:15

Practical : 35

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- सरल-मानक-संस्कृतभाषायां मनोभावानां सम्प्रेषणस्य योग्यतासम्पादनम् ।
- पदानाम् उच्चारणे शुद्धता सम्पादनम्, पठनकौशलस्य विकासश्च ।
- लेखनाभ्यासः लेखन-दोषाणां परिहारश्च ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1. संस्कृतभाषां श्रवण-संस्कारस्य अभिवृद्धिः ।
2. सरल-मानक-संस्कृतभाषायां संभाषणयोग्यता भविष्यति।
3. संस्कृतवाक्यानाम् गद्य-पद्यादीनां वा पठनसामर्थ्यं भविष्यति ।
4. संस्कृतभाषायां लेखनं कर्तुं प्रभवाः भविष्यन्ति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

Note : For end term examination, each candidate will be given 30 minutes for practical performance as per the following syllabus :

घटकम् -1. वाक्यविन्यासपरिचयः, कारकाणां सपरिभाषं सभेदं विभक्तीनाञ्च व्यावहारिकज्ञानम्

राम-सीता-फल-हरि-गुरु-नदी-मातृ-अस्मद्-युष्मद्एतेषां शब्दानुसारम् अन्यशब्दानाम् च अनुवादे प्रयोगबोधः ।

वद्-पठ्-खेल्-लिख्-गम्-स्था-दृश्-उपविश्-हन्-दा-अस्-भू-कृ-एध्-चुर्-क्री-स्वप्-श्रु-घ्रा-स्पृश्-उत्थाप्-धातुरूपाणाम् अन्यानाम् च अनुवादे प्रयोगः।

घटकम् -2.उपपदविभक्तिव्यवहारिकपरिचयः, वाच्यपरिवर्तनम्, संस्कृतभाषायां दैनिकव्यवहारप्रयोगः।

प्रायोगिकी परीक्षा-योजना –प्रायोगिकी परीक्षा संस्कृतमाध्यमेन भविष्यति। (35) पञ्चत्रिंशद् अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। अस्य**मूल्यांकनं बाह्यः परीक्षकः** करिष्यति।

- छात्रः प्रदत्तविषयं स्वीकृत्य प्रायोजनाकार्यं निर्मीय तस्य प्रस्तुतिं च प्रदास्यति।

अंकविभाजनम् एवंविधमस्ति।

1	प्रायोजनाकार्यं प्रस्तुतीकरणम् च	20 अङ्काः
2	मौखिकी परीक्षा	15 अङ्काः

अनुशंसितग्रन्था

1. संस्कृतशिक्षण-सरणी , आचार्य राम शास्त्री , परिमल पब्लिकेशन , दिल्ली ।
2. प्रौढरचनानुवादकौमुदी ,डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
3. रचनानुवादकौमुदी, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
4. प्रौढनिबन्धसौरभम् , पं. विश्वनाथ मिश्र , हंसा प्रकाशन ,जयपुर ।
5. संस्कृतनिबन्धशतकम्, डा. कपिलदेव द्विवेदी , विश्वविद्यालय प्रकाशन ,वाराणसी ।
6. संस्कृतव्यवहार -वाक्यावलिः डा. अमिता आर्या ।
7. प्रथमा दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।
8. द्वितीयां दीक्षा, राष्ट्रीय- संस्कृत- संस्थानम् , दिल्ली ।

Semester-III
आजीविकायोग्यता-उद्यमिता-कौशलपाठ्यक्रमः
Employability and Enterpreneurship Skill Course
पञ्चाङ्गबोधः

25-SKT-307-EEC
Total Credits:02

Total Marks:50
Internal Assessment: 15
Practical: 35

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- वर्णानां स्थानप्रयत्नेनोच्चारणाभ्यासात् स्पष्टता, श्रवणक्षमता च वर्धते, येन भाषासंप्रेषणं सुदृढं भवति।
- स्वरयन्त्रप्रशिक्षणेन वाणीमधुरता, स्मरणशक्तिः च विश्लेषणात्मकचिन्तनं वर्धते।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

- वर्णोपदेशस्य वैज्ञानिकस्वरूपस्य ज्ञानम् ।
- शुद्धोच्चारणेन व्यक्तित्वविकासः ।
- भाषिकबौद्धिकविकासः।
- शुद्धपाठपरम्परारक्षणम्।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् 1. पंचांग-परिचयः
पंचांगस्वरूपम्, पंचांगस्य अंगानि सिद्धांताश्च , पंचांगोपयोगिता,
घटकम् 2- पंचांगसाधनानि एवं तत्प्रकाराः
तिथिसाधनम्, वारसाधनम्, नक्षत्रसाधनम्, योगसाधनम्, करणसाधनम् एतेषां व्यावहारिकज्ञानम्।

प्रश्नपत्रनिर्माणनिर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **पंच** (05) प्रश्नाः भविष्यन्ति। प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिता: प्रश्ना:संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते **घटकद्वय**गतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते एक: अङ्क: 0)1 (भविष्यति।

Note for the paper setter:-

- There will be **five (05)** questions in the question paper. The question paper shall be prepared **in the Sanskrit medium.**
- The questions of **Question numbers 2, 3, 4, and 5** (which are based on different units) may be answered in **any one medium** — Sanskrit / Hindi / English.
- Under the **first question**, based on the syllabus of two units, **seven short-answer questions** will be given. These seven questions must be answered **only in Sanskrit**. Each question will carry **one (01)** mark

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः)
अयं प्रश्नः **घटकद्वयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्सर्वे**सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेनसमाधेयाः**।

07x1=07

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः
एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः
एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः 1x14=14
एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः
एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः

- **केतकर, वे. बा.** (२०१४). *केतकी ग्रहगणितम्* (दत्तराज केतकर, सम्पा.). चौखम्भा संस्कृत संस्थान.
- **गणेश दैवज्ञ.** (२०१८). *ग्रहलाघवम्: माधुरी संस्कृत-हिन्दी टीका सहित* (रामचन्द्र पाण्डेय, टीका.). चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन.
- **लल्ल दैवज्ञ.** (२०१०). *शिष्यधीवृद्धिदतंत्रम्* (चन्द्रभानु पाण्डेय, सम्पा.). चौखम्भा विद्याभवन.
- **वराहमिहिर.** (२०१५). *पञ्चसिद्धान्तिका* (कपिलदेव द्विवेदी, सम्पा. एवं टीका.). चौखम्भा ओरियंटालिया.
- **सूर्यसिद्धांत.** (२०२०). *सूर्यसिद्धान्तः: विज्ञानानन्द कृत हिन्दीपदार्थानुवादसहित* (सुरेशचन्द्र मिश्र, सम्पा.). चौखम्भा संस्कृत सिरीज़ ऑफिस.
- **ओझा, गोपेश कुमार.** (२०१२). *सुगम ज्योतिष प्रवेशिका*. मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स.
- **गौड़, अनिल कुमार.** (२०१७). *पंचांग साधन रहस्य: गणित और व्यावहारिक विधि*. रंजन पब्लिकेशन्स.
- **दीक्षित, शङ्कर बालकृष्ण.** (२०२१). *भारतीय ज्योतिष शास्त्र का इतिहास* (शिवनाथ झारखण्डी, अनुवा.). उत्तर प्रदेश हिन्दी संस्थान. (मूल कार्य १८९६ में प्रकाशित).
- **द्विवेदी, कृपाशंकर.** (२०१९). *पंचांग परिचय एवं कुंडली विज्ञान*. चौखम्भा सुरभारती प्रकाशन.
- **पाठक, राम जनम.** (२०१५). *ज्योतिष गणित प्रवेशिका: तिथि-नक्षत्र साधन विधि*. कल्याण पॉकेट बुक्स.
- **मिश्र, केदारनाथ.** (२०२२). *भारतीय काल-गणना और पंचांग स्वरूप*. भारतीय विद्या प्रकाशन.

Semester-IV

Core Course

पुरालिपि-अभिलेखशास्त्रंच

(Paleography and Epigraphy)

Course Code: 25-SKT-401-CC — Total Marks: 100

Total Credits: 04 — Internal Assessment: 30

Time: 3 Hrs — Theory: 70

Level 600-699

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- प्राचीनलिपिविज्ञानस्य ज्ञानसम्पादनम्।
- प्राचीनाभिलेखानामध्ययने छात्राणामभिरुचिनिर्माणम्।
- पुरालिपिविज्ञानस्य महत्वस्य आवश्यकतायाः च अवबोधः।
- अभिलेखानाम्ध्ययनस्य महत्वस्य उपयोगितायाः चावबोधः।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- पुरालिपेः इतिहासस्य ब्राह्मीग्रन्थलिपेः च वर्णमालायाः ज्ञानं भविष्यति।-शारदा-
- अभिलेखानां महत्वं वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति।
- अशोकमौर्योत्तरकालीनाभिलेखानां महत्वं विषयवस्तु च ज्ञास्यन्ति।-
- गुप्त गुप्तोत्तरकालीनाभिलेखानां महत्वं विषयवस्तु च-ज्ञास्यन्ति।

पाठ्यवस्तु

घटकम् -1. पुरालिपिशास्त्रम् - भारते लेखनकलायाः प्राचीनता, प्राचीनभारते लिपयः तासाम् उत्पत्तिः विकासश्च, लेखनसामग्री पुस्तकालयः संग्रहालयश्च, लेखनव्यवसायः उत्कीर्णनव्यवसायश्च, प्रसिद्धेषु ग्रन्थेषु प्रयुक्तानि लेखकस्य लक्षणानि, लिप्यभ्यासः - ब्राह्मी-शारदा-ग्रन्थलिपेश्च वर्णमालायाः अभ्यासः, लिप्यन्तरीकरणम् -१. देवनागरीतः रोमन् लिप्याम्।२. रोमन् लिपितः देवनागर्याम्

घटकम् -2. अभिलेखानां सामान्यपरिचयः-

- अभिलेखानामध्ययनस्य आवश्यकता महत्त्वञ्च, अभिलेखानामध्ययनस्य इतिहासः, अभिलेखानां वर्गीकरणम्।

-अभिलेखेषु संवत्-विक्रम-शक-गुप्त-हर्षादि, ब्राह्मीलिपिः, अशोककालीनाः प्रमुखशिलालेखाः स्तम्भलेखाश्च ब्राह्मीलिपेः इतिहासः उत्पत्तिसिद्धान्ताः, गुप्तकालीना अशोककालीना च

घटकम् -3. अभिलेखाः - क. अशोकस्य प्रमुखाः स्तम्भलेखाः शिलालेखाः च

ख. मौर्योत्तरकालीनाभिलेखाः – सारनाथबौद्धप्रतिमालेखः(कनिष्कस्य राज्याभिषेकस्य तृतीयवर्षस्य), गिरनारशिलालेखः(रुद्रदाम्नः), हाथीगुम्फाभिलेखः(खारवेलस्य)

घटकम् -4. अभिलेखाः -गुप्तकालीनाभिलेखाः गुप्तोत्तरकालीनाभिलेखाः च –प्रयागप्रशस्तिः(समुद्रगुप्तस्य), मन्दसौरशिलालेखः(यशोधर्मनः), बांसखेडाताम्रपट्टाभिलेखः(हर्षः) एहोलाभिलेखः(पुलकेशिन् द्वितीयः)

<u>निर्देशाः</u> -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)** प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः**। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः- **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषुसप्त **प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x8 = 8

तृतीयः प्रश्नः चतुर्षु द्वयोः देवनागरीतः रोमन्/ रोमन्लिपितः देवनागर्यांलिप्यन्तरीकरणम् 2x3 = 6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः -द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

नवमः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अनुशंसितग्रन्थाः

- पाण्डेय, राजबली) .1978). *भारतीय पुरालिपि शास्त्र*. **इलाहाबाद:** लोकभारती प्रकाशन.
- शर्मा, नारायण दत्त) .2014). *अभिलेखलिपिशास्त्रम्*. **दिल्ली:** परिमल पब्लिकेशन्स.
- ओझा, गौरीशंकर हीराचंद) .2011). *भारतीय प्राचीन लिपिमाला*. **दिल्ली:** मुंशीराम मनोहरलाल पब्लिकेशन्स.
- शुक्ल, सदाशिव) .2015). *भारतीय अभिलेखसंग्रह*. **वाराणसी:** कला प्रकाशन.
- गोयल, श्रीराम) .2002). *अशोक के अभिलेख*. **वाराणसी:** विश्वविद्यालय प्रकाशन.
- गोयल, श्रीराम) .1997). *गुप्तकालीन अभिलेख*. **मेरठ:** कुसुमांजलि प्रकाशन.
- Salomon, Richard. (**1998**). *Indian Epigraphy: A Guide to the Study of Inscriptions*. **New Delhi:** Oxford University Press.
- Sircar, D.C. (**2017**). *Indian Epigraphy*. **Delhi:** Motilal Banarsidass Publishers.

Semester-IV

Core Course

धर्मशास्त्रम्

(Dharmashastram)

Course Code: 25-SKT-401-CC

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

1.भारतीयपरम्परागुणं धर्मसूत्रेषु वर्णितस्य धर्मतत्त्वस्य सत्यगुणधारणम्;
2. स्मृतिग्रन्थानुसारं धर्मतत्त्वस्य परिपालनाय परिश्रणाय च प्रशिक्षणम्;
3. भारतीयंजीवनपद्धतिः धर्मशास्त्रस्ययोगितायां तदनुरूपं जीवननिर्वाहणं; 4. धर्मशास्त्रपरम्परायां स्मृतिग्रन्थानां तत्रोल्लिखितानां मनुशासनानां तत्त्वानां साङ्गोपाङ्गविवेचनम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

1. धर्मशास्त्रस्येतिहासस्यअध्ययनेन शास्त्रपरम्परायाः कालानुसारं विकासं तात्विक-परिशीलनं च प्राप्तेत।
2. विभिन्नानां स्मृतिग्रन्थानामध्ययनेन स्मृतिपरम्परायाः तत्त्वानां सिद्धान्तानां विषये च विशेषेषणात्मकचिन्तन-दृष्टिः गृह्यते।
3. धर्मस्याथोपपादनानां, वर्णाश्रमव्यवस्थायाः कर्तव्यानां च विषये परिज्ञानं भवेत्।
4. याज्ञवल्क्यस्मृतेः दायाभागस्य परिशीलनेन व्यावहारिकदृष्ट्या सामाजिकजीवने प्राणांनां विधीनां सत्यकं परिज्ञानं ग्रहणं च जायेत।

पाठ्यवस्तु

घटक-1: मनुस्मृतिः, प्रथमोऽध्यायः

घटक-2: याज्ञवल्क्यस्मृतिः व्यवहारध्यायः (साधारण-व्यवहारमात्रिक-प्रकरणम्, असाधारण-व्यवहार-मात्रिक-प्रकरणम्, दाय-विभागप्रकरणम्)

घटक-3: कौटिल्य-अर्थशास्त्रम् (प्रथमभागः – प्रथमाधिकरणम्)

घटक-4: रामायणम्, महाभारतम्, पुराणानि — रामायणस्य महाभारतस्य च संस्करणानि, अनुवर्ती साहित्यस्य प्रेरणास्रोतौ रामायणमहाभारतौ, पुराणस्य परिभाषा, पुराणानां सांस्कृतिकं महत्त्वम्, पुराणेषु सृष्टिप्रक्रिया।

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.

3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>प्रश्नपत्रप्रारूपम्</u>

प्रथमः प्रश्नः- घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

नवमः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः

- राय, गंगासागर) .(व्या) .2015). *याज्ञवल्क्य स्मृति.* दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.
- पाण्डेय, उमेशचन्द्र) .(व्या) .2023). *याज्ञवल्क्य स्मृति.* वाराणसी: चौखम्बा संस्कृत संस्थान
- Varadachariar, S. (1946). *The Hindu Judicial System.* Madras: Internet Archive
- Bühler, G. (Trans.). (1964). *The Laws of Manu.* Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- Sen, P. K. (1918). *Hindu Jurisprudence.* Calcutta: Calcutta University Press.
- दवे, जयन्तकृष्ण हरिकृष्ण) .(संपा) .1972). *मनुस्मृति.* मुम्बई: भारतीय विद्या भवन.
- झा, गङ्गानाथ) .(संपा) .1998). *मनुस्मृति.* दिल्ली: परिमल पब्लिकेशन्स.
- कुमार, सुरेन्द्र) .(व्या) .2010). *मनुस्मृति.* दिल्ली: आर्ष साहित्य प्रचार ट्रस्ट.

Semester-IV

Discipline Elective Courses

वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-3

Ved (Specific Study)-3

Course Code: 25-SKT-403-DEC1

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः

- छात्राः ऐतरेय-शतपथ-गोपथब्राह्मणानां विशिष्टभागानां विषयवस्तुं सम्यक् अवगच्छन्ति।
- ब्राह्मणग्रन्थानां (vibhāgānām) माध्यमेन ते ऐन्द्रमहाभिषेकस्य, दर्शपूर्णमासयज्ञस्य, धर्मस्थापनस्य च परिचयं प्राप्नुवन्ति।
- वैदिकवाङ्मयस्य दार्शनिक, वैज्ञानिक, नैतिक च पक्षेषु (विशेषतः ब्रह्मचर्य-सदाचारयोः) रुचिः जायते।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाम् अन्तर्निहितस्य यज्ञविज्ञानस्य गाम्भीर्यं महत्त्वं च ते अनुभवन्ति।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाः गाम्भीर्यं महत्त्वं च ते अनुभवन्ति।

फलावाप्तिः

- छात्राः ऐतरेयगोपथब्राह्मणानां निर्दिष्टभागानां विषयवस्तुं सम्यक् अवगच्छन्ति।-शतपथ-
- ते ऐन्द्रमहाभिषेकस्य, दर्शपूर्णमासयज्ञस्य, यज्ञीयपात्रसंस्कारस्य, धर्मस्थापनस्य च परिचयं प्राप्नुवन्ति।
- वैदिकयज्ञकर्मकाण्डस्य आधिदैविकमूलतत्त्वेषु तेषां स्पष्टा बुद्धिः भवति।-आध्यात्मिक-
- ब्राह्मणवाङ्मयस्य राजनीतिक (राज्याभिषेक), दार्शनिक, नैतिक (ब्रह्मचर्य-सदाचार) च पक्षेषु रुचिः जायते।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम् -1. ऐतरेय-ब्राह्मणः (अध्याय ३८-३९-४०)

घटकम् -2.शतपथ-ब्राह्मणः (प्रथमकाण्डम्, प्रथमाध्याय, ब्राह्मणः 1-2)

घटकम् -3. शतपथ-ब्राह्मणः (प्रथमकाण्डम्, प्रथमाध्याय, ब्राह्मणः 3-4)

घटकम् -4. गोपथ-ब्राह्मणः (पूर्वभागः- ब्राह्मणः धर्मस्थापनम्, प्रपाठकः- 2, कण्डिका 1-7)

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09 प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः- घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

नवमः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः

- मालवीय, सुधाकर) .(.संपा) .1980). *ऐतरेय(सहितम्-वेदार्थप्रकाश-सायणाचार्य) ब्राह्मणम्-*. वाराणसी: चौखम्बा कृष्णदास अकादमी.
- उपाध्याय, गंगाप्रसाद) .(.संपा) .1989). *शतपथब्राह्मणम्-*. नई दिल्ली: रत्नप्रभा प्रकाशन.
- शास्त्री, गंगाधर) .(.संपा) .2008). *शतपथ(सहितम्-टीका-वेदार्थप्रकाश) ब्राह्मणम्-*. दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.
- त्रिवेदी, क्षेमकरणदास) .(.व व्या .अनु) .1977). *गोपथब्राह्मणम्-*. नई दिल्ली: सार्वदेशिक आर्य प्रतिनिधि सभा.
- विद्यावारिधि, विजयपाल) .(.व्या) .2014). *गोपथ(व्याख्या सहित-टीका एवं हिंदी-संस्कृत) ब्राह्मणम्-*. बहालगढ़: रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- वेदालंकार, रामनाथ) .1995). *ब्राह्मणमीमांसा-ग्रंथों में प्रतिपादित यज्ञ-*. दिल्ली: परिमल पब्लिकेशन्स.

Semester-IV

Discipline Elective Courses

व्याकरणम्- (विशिष्टाध्ययनम्)-3

Vyakarnam (Specific Study)

Course Code: 25-SKT-403-DEC2

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- कृत्यप्रकरणस्य अध्ययनेन छात्राः 'तव्यत्-अनीयर्' इत्यादिप्रत्ययानां प्रयोगं ज्ञात्वा योग्यार्थे शुद्धसंस्कृतवाक्यानां निर्माणे निपुणाः भवन्ति।
- पूर्वकृदन्तप्रकरणस्य ज्ञानेन धातुभ्यः संज्ञा-विशेषण-शब्दानां सिद्धिः जायते, येन संस्कृतसाहित्यस्य अवबोधनक्षमता वर्धते।
- वैदिकप्रक्रियायाः प्रथमांशस्य अध्ययनेन अध्येतारः वेदमन्त्राणां विशिष्टस्वरप्रक्रियां पारमार्थिकं शब्दसाधुत्वं च सम्यक् विन्दन्ति।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- कृत्यशब्दाना-वैदिक-प्रकरणानां सम्यक् अध्ययनेन अध्येतॄणां लौकिक-वैदिकप्रक्रियादि-पूर्वकृदन्त-ं प्रकृतिविभागपूर्वक-प्रत्यय-म् अवबोधनक्षमता सुदृढा भवति।
- एतेन् विधानेन लौकिकसंस्कृते शुद्धवाक्यरचनायाः सामर्थ्यं जायते तथा च वेदमन्त्राणां क्लिष्टपदानां प्रामाणिकार्थबोधः हस्तगतं भवति।
- अंतः अस्याः पद्धत्याः अध्ययनेन रक्षोहागमलघ्वसन्देहाः इति व्याकरणस्य पञ्चमुख्यप्रयोजनानि सिध्यन्ति, येन जनः वाग्व्यवहारे वेदरक्षणे च पूर्णतः समर्थः भवति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक – 1: सिद्धांतकौमुदी- कृत्यप्रकरणम्

घटक – 2: सिद्धांतकौमुदी- पूर्वकृदन्तप्रकरणम्

घटक – 3: सिद्धांतकौमुदी- वैदिकी प्रक्रिया- अध्यायाः 1-5

घटक – 4: सिद्धांतकौमुदी- वैदिकी प्रक्रिया अध्यायाः 6-8

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थं निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09) प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत्। अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते सर्वे संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः। 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः । 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः ।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टम प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः। 1x8=8

नवम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=6

अनुशंसितग्रन्थाः

- गोविन्दाचार्य, श्री. (२०१४.(*सिद्धान्तकौमुदी) ६भाग -कृत्य एवं पूर्वकृदन्तप्रकरण (श्रीधर्मसुखोल्लासिनी हिन्दी व्याख्या* -. वाराणसी.चौखम्बा विद्याभवन :
- दीक्षित, भट्टोजि. (२०१५.(*वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी (टीकासहिता-तत्त्वबोधिनी-बालमनोरमा).* (संपादकगिरिधर शर्मा : .मोतीलाल बनारसीदास प्रकाशन :दिल्ली .(चतुर्वेदी एवं परमेश्वरानन्द विद्याभास्कर
- दीक्षित, भट्टोजि. (२०१८.(*सिद्धान्तकौमुदी (कृदन्तभाग - उत्तरार्द्ध).* (व्याख्याकार :वाराणसी .(आचार्य जगदीशलाल शास्त्री : चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन.
- दीक्षित, भट्टोजि. (२०२०.(*वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदी-१अध्यायाः) वैदिकी प्रक्रिया :८(.* (हिन्दी व्याख्याकाररामविलास .डॉ : .मोतीलाल बनारसीदास :दिल्ली .(चौधरी
- त्रिपाठी, जयशंकर. (२०१७.(*पाणिनीय व्याकरण में कृदन्तकृत्य एवं पूर्व) प्रक्रिया-कृदन्त के विशेष संदर्भ में(.* वाराणसी : .कृष्णदास अकादमी
- शास्त्री, रामपाल. (२०२१.(*सिद्धान्तकौमुदी(स्वर एवं वैदिक सन्धि विश्लेषण) वैदिकी प्रक्रिया-.* वाराणसीचौखम्बा : .ओरियन्टालिया
- शास्त्री, विश्वनाथ. (२०१९.(*वैदिकी(सिद्धान्तकौमुदी) प्रक्रिया-.* दिल्ली :चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.
- Vasu, Srisa Chandra. (2003). *The Siddhanta Kaumudi of Bhattoji Diksita: Edited and Translated into English (Vols. I & II - Primary Suffixes and Vedic Grammar).* New Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

Semester-IV

साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3

Shahityam (Specific Study)

Course Code: 25-SKT-403-DEC3
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- समृद्धसंस्कृतसाहित्यपरम्परायाः दिग्दर्शनम्।
- कवेः गद्यं पद्यं च विधानां ज्ञानम्।
- सामाजिक-चेतनायाः राष्ट्रचेतनायाश्च पुनर्जागरणम्।
- वर्तमानसन्दर्भे संस्कृतसाहित्यस्य प्रासांगिकतायाः ज्ञानम्।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- शिशुपालवधस्य भाषागतपदलालित्यं ज्ञास्यन्ति।
- श्रीमाघस्य भाषाशैलीं अवगम्य भविष्यति।
- महाकवेः श्रीहर्षस्य उत्कृष्टगद्यपद्यशैल्याः ज्ञानं भविष्यति।
- महाकविदण्डिनः गद्यशैलीं ज्ञास्यन्ति।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम्- १ शिशुपालवधम् (1-37) श्लोकाः पर्यन्तम्)
घटकम्- २.शिशुपालवधम् (38-74) श्लोकाः पर्यन्तम्)
घटकम् -३. हर्षचरितम् (पञ्चमोच्छ्वासः)
घटकम्- ४. दशकुमारचरितम् (अष्टमोच्छ्वासः)
प्रश्नपत्रनिर्माणार्थनिर्देशाः-

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत्।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः। प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

पञ्चमः प्रश्नः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

सप्तमः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

नवमः प्रश्नः –एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

अनुशंसितग्रन्थाः

- रेग्मी, शेषकृष्ण शर्मा) .(व्या) .1960). *शिशुपालवधम्*. वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन.
- पणशीकर, वासुदेव लक्ष्मण शास्त्री) .(संपा) .1923). *शिशुपालवधम् मल्लिनाथकृत)'सर्वङ्कषा' टीका सहित(*. मुम्बई: निर्णयसागर प्रेस.
- पन्त, मोहनदेव) .(व्या) .2014). *शिशुपालवधम्*. दिल्ली: मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स.
- शास्त्री, सूर्यदेव) .(व्या) .2018). *शिशुपालवधम्*. वाराणसी: चौखम्बा ओरियन्टालिया.
- बाणभट्ट .2016). *हर्षचरितम्* (व्या जगन्नाथ पाठक . वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन.
- दण्डी) .2011). *दशकुमारचरितम्* (व्या.ब्रह्मानन्द त्रिपाठी . वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन.

Discipline Elective Courses

दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-3

Darshanam (Specific Study)-3

Course Code: 25-SKT-403-DEC4
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- छात्राः सर्वदर्शनसंग्रहस्य आधारेण बौद्ध-जैनदर्शनयोः नियतांशानां तत्त्वं विधिवत् परिज्ञातुं समर्थाः भवन्ति।
- ते बौद्धदर्शनस्य विज्ञानवाद-शून्यवादयोः चिन्तनपक्षं, जैनदर्शनस्य च पञ्चमहाव्रतानां यथार्थस्वरूपं सुष्ठु बोद्धुं शक्नुवन्ति।
- माध्यमिक-योगाचारमतयोः गूढतत्त्वेषु तथा जैनदर्शनस्य सप्तपदार्थानां निरूपणे तेषां प्रौढा प्रज्ञा विकसति।
- नास्तिकदर्शनयोः प्रमाणमीमांसीय, आचारनैतिक (अहिंसा-सत्यादि-व्रत) च पक्षेषु छात्राणां जिज्ञासा अभिवर्धते।
- भारतीयज्ञानपरम्परायाः स्याद्वाद-अनेकान्तवाद-क्षणिकवादादि-सिद्धान्तानां वैशिष्ट्यं प्रयोजनं च ते हृदयङ्गमं कुर्वन्ति।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

- छात्राः सर्वदर्शनसंग्रहानुसारं बौद्ध-जैनदर्शनयोः निर्दिष्टभागानां विषयवस्तुं सम्यक् अवगच्छन्ति।
- ते बौद्धदर्शनस्य विज्ञानवाद-शून्यवादयोः दार्शनिकपक्षं, जैनदर्शनस्य च पञ्चमहाव्रतानां स्वरूपं प्राप्नुवन्ति।
- माध्यमिक-योगाचारमतानां सूक्ष्मतत्त्वेषु तथा च जैनदर्शनस्य सप्तपदार्थानां विवेचने तेषां स्पष्टा बुद्धिः भवति।
- नास्तिकदर्शनयोः ज्ञानमीमांसीय, आचारशास्त्रीय (अहिंसादि-व्रत), नैतिक च पक्षेषु छात्राणाम् अभिरुचिः जायते।
- भारतीयज्ञानपरम्परायां स्याद्वाद-अनेकान्तवाद-क्षणिकवादादि-सिद्धान्तानां गाम्भीर्यं महत्त्वं च ते अनुभवन्ति।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम्-1. बौद्धदर्शन - शून्यवाद निरूपणपर्यन्त (सर्वदर्शनसंग्रह माधवाचार्य)

घटकम् -2. बौद्धदर्शन - विज्ञानवाद निरूपण से अन्त तक (सर्वदर्शनसंग्रह माधवाचार्य)

घटकम् -3. जैनदर्शन - पञ्च महाव्रत निरूपण (सर्वदर्शनसंग्रह माधवाचार्य)

घटकम् -4. जैनदर्शन-तत्त्व निरूपण से अन्त तक (सर्वदर्शनसंग्रह माधवाचार्य)

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

4. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
5. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
6. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>प्रश्नपत्रप्रारूपम्</u>

प्रथमः प्रश्नः- घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः – द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

तृतीयः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या। 1x4=04

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः - द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

पञ्चमः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या । 1x4=04

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकःपरिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

सप्तमःप्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या । 1x4=04

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः। 1x10=10

नवमः प्रश्नः - द्वयोः एकस्य सूत्रस्य ससन्दर्भव्याख्या । 1x4=04

अनुशंसितग्रन्थाः –

- माधवाचार्य) .1978). *सर्वदर्शनसंग्रहः* (दर्शनअंकुर संस्कृत टीका.(वासुदेवशास्त्री अभ्यंकर : पुणे: भाण्डारकर प्राच्य शोध संस्थान
- शर्मा 'ऋषि', उमाशंकर) .(.व्या) .2012). *सर्वदर्शन संग्रह.* वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन.
- उपाध्याय, बलदेव) .2012). *भारतीय दर्शन.* वाराणसी: चौखम्बा विद्याभवन.
- राधाकृष्णन, सर्वपल्ली) .2008). *भारतीय दर्शन -भाग)1).* दिल्ली: राजपाल एंड संस.
- Hiriyanna, M. (1994). *Outlines of Indian Philosophy (भारतीय दर्शन की रूपरेखा(.* Delhi: Motilal Banarsidass Publishers
- Dasgupta, S. N. (1997). *A History of Indian Philosophy (भारतीय दर्शन का इतिहास(.* Jaipur: Rajasthan Hindi Granth Academy.
- हरिभद्रसूरि) .1989). *षड्दर्शनसमुच्चयः* (संपा.(महेन्द्र कुमार जैन . दिल्ली: भारतीय विद्या प्रकाशन.
- शर्मा, चन्द्रधर) .2004). *भारतीय दर्शनआलोचन और अनुशीलन :.* दिल्ली: मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स.

Semester-IV

Discipline Elective Courses

वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-4

Ved (Specific Study)-4

Course Code: 25-SKT-404-DEC1

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः

1. छात्राः दर्शपूर्णमासस्य नियमव्रतानु, वेदिपरिग्रहं, समिद्धोमपारस्थापनं, हविषां संस्कारः, पुरोडाशाथ तण्डुलानां पेषणम् इत्यादीभिः एतेषां अलौकिकफलस्य ज्ञानं लभ्यन्ते ।
2. अधीतानां सर्वेषां पाठ्यक्रमणां साहोपाङ्गसंस्कारः मस्तिष्के संस्थापनम्-;
3. शुल्बसूत्रेषु वेदिनिर्माणं, विविधवेदीनां मानप्रक्रिया, मण्डपानां निर्माणविधिः इत्येतैः साध्वं छात्राः आधुनिकज्यामितिः वास्तुशास्त्रस्य च ज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।

फलावाप्तिः

1. पारस्करगृह्यसूत्रं शुक्लयजुर्वेदस्य महत्त्वपूर्णं गृह्यसूत्रं विद्यते । एतस्य प्रथमकाण्डेन वयं आवश्यकेऽनेः आधानविधिः, विवाहगर्भाधानपुंसवनदिंसंस्काराणां ज्ञानं प्राप्स्यामः ।
2. पुरोडाशानां पाकविधिः, वेदिनिर्माणं, पत्नीसन्नहनेन, प्रस्तारास्तरणम् इत्येतेषां विधियोः सूक्ष्मतया अध्ययनेन कार्यते ।
3. साक्षात्कारविषयक-शङ्कायाः दूरिकरणे सहाय्ये भूयात्, प्रतिस्पर्धार्ह्याः भावना च संजायेत ।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम् -1. कात्यायनश्रौतसूत्रम्-अध्याय: 2, कण्डिका 1-4 (दर्शपौर्णमास:)।कर्कभाष्यानुसारेण विशदम् अध्ययनम्

घटकम् -2. कात्यायनश्रौतसूत्रम्, अध्याय: 2, कण्डिका 5-8 (दर्शपौर्णमास:)। कर्कभाष्यानुसारेण विशदम् अध्ययनम्

घटकम् -3. पारस्करगृहसूत्रम्, प्रथम:, काण्ड: हरिहर-गदाधर-कर्क-भाष्यानुसारेण अध्ययनम् ।

घटकम् -4. कात्यायनशुल्बसूत्रम्, प्रथम: अध्याय: विशदम् अध्ययनम् ।

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09 प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिता: प्रश्ना:संस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper.The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः- घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः – द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

सप्तमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः - द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14 = 14

अथवा

नवमः प्रश्नः द्वयोः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः

- गौड़, विद्याधर शर्मा) .(.व्या) .1933). *कात्यायन(सरलावृत्ति) श्रौतसूत्रम्-*. वाराणसी: अच्युत ग्रन्थमाला कार्यालय.
- पन्त, नित्यानन्दएवं नेने ., गोपालशास्त्री) .(.संपा) .1928). *कात्यायन भाग) श्रौतसूत्रम्-1-2)*. वाराणसी: चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- Weber, Albrecht. (Ed.). (1972). *कात्यायन(कर्कभाष्य सहित) श्रौतसूत्रम्-*. वाराणसी: चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- मालवीय, सुधाकर) .(.व्या) .1990). *पारस्करगृह्यसूत्रम्-*. वाराणसी: तारा प्रिंटिंग वर्क्स.
- पारस्कर) .1985). *पारस्करगृह्यसूत्रम्-*. मुम्बई: खेमराज श्रीकृष्णदास प्रकाशन.
- मिश्र, जगदीशचन्द्र) .(.संपा) .1991). *पारस्कर(सहितम्-गदाधरभाष्य-हरिहरभाष्य) गृह्यसूत्रम्-*. वाराणसी: चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- शास्त्री, हरिदत्त) .(.संपा) .1986). *पारस्कर(हरिहरभाष्य सहित) गृह्यसूत्रम्-*. दिल्ली: भारतीय विद्या प्रकाशन.
- गौड़, विद्याधर शर्मा) .(.व्या) .1936). *कात्यायन(सरलावृत्ति) शुल्बसूत्रम्-*. वाराणसी: अच्युत ग्रन्थमाला कार्यालय.
- नेने, गोपालशास्त्री) .(.संपा) .1936). *कात्यायन(सहितम्-वृत्ति-महीधर-कर्क) शुल्बसूत्रम्-*. वाराणसी: चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस.
- वेदपाल) .(.व्या) .2008). *पारस्करगृह्यसूत्रम्-*. कुरुक्षेत्र: सत्यार्थ प्रकाशन न्यास.

Semester-IV

Discipline Elective Courses

व्याकरणम्- (विशिष्टाध्ययनम्)-4

Vyakarnam (Specific Study)

Course Code: 25-SKT-404-DEC2		Total Marks:	100
Total Credits: 04		Internal Assessment:	30
Time: 3 Hrs		Theory:	70
Level 600-699			

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- काशिकावृत्तेः प्रथमपादस्य सूत्राणां अध्ययनद्वारा सूत्रार्थचिन्तनकौशलं विकसितं भवति।
- धातुपाठ, गणपाठ, उणादिपाठ, लिङ्गानुशासनम्, कोशपरम्परा च विषये समग्रपरिचयः लभ्यते।
- रूपसिद्धि-विश्लेषणे, पदनिर्माणे, शब्दार्थनिर्णये च प्रावीण्यं वर्धते।
- शोधकार्ये, पाठ्यनिर्माणे, अध्यापने, तथा भाषाविश्लेषणे आत्मविश्वासः वर्धते।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- छात्राणां पाणिनीयव्याकरणे आधारभूतं ज्ञानं सुदृढं भवति।
- काशिकावृत्तेः अध्ययनाद् सूत्रार्थबोधः, व्याख्याशक्तिः विश्लेषणक्षमता च वर्धते।
- धातुपाठ-गणपाठ-उणादिपाठ-लिङ्गानुशासन-कोशपरम्पराणां परिचयेन शास्त्रीयदृष्टिः विकसिता भवति।
- शब्दरूप-धातुरूप-निर्माणे तथा व्युत्पत्तिविचारे प्रावीण्यं लभ्यते।
- संस्कृताध्ययनस्य प्रति अभिरुचिः, अनुशासनं, विवेचनशक्तिः च वृद्धिं यान्ति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक – 1: काशिकायाः प्रथमः पादः (आद्यानि 37 सूत्राणि)
घटक – 2: काशिकायाः प्रथमः पादः (प्रथमघटकात् शिष्टाणि सूत्राणि)
घटक – 3: काशिकायाः द्वितीयः पादः (आद्यानि 35 सूत्राणि)
घटक –4: काशिकायाः द्वितीयः पादः (तृतीयघटकात् शिष्टाणि सूत्राणि)

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थं निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते सर्वे संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः । 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः । 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x14=14

अथवा

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः ।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टम प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः। 1x8=8

नवम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=6

अनुशंसितग्रन्थाः

- ईश्वर चन्द्र. (२००८.(*काशिका (विस्तृत हिंदी व्याख्या सहित).* चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.
- त्रिपाठी, ज.ला . (१९८६.(*काशिका (प्रकाश हिंदी व्याख्या सहित).* तारापुर बुक एजेंसी.
- विद्याभास्कर, वे. (१९९५.(*काशिका (हिंदी व्याख्या संवलिता-संस्कृत).* साहित्य भंडार.

Semester-IV

साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-4

Shahityam (Specific Study)-4

Course Code: 25-SKT-404-DEC3
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs
Level 600-699

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- समृद्धसंस्कृतसाहित्यपरम्परायाः दिग्दर्शनम् ।
- कवेः गद्यं पद्यं च विधानां ज्ञानम् ।
- सामाजिक-चेतनायाः राष्ट्रचेतनायाश्च पुनर्जागरणम् ।
- वर्तमानसन्दर्भे संस्कृतसाहित्यस्य प्रासांगिकतायाः ज्ञानम् ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- मुद्राराक्षसस्य भाषागतपदलालित्यं ज्ञास्यन्ति ।
- श्रीभासस्य भाषाशैलीं अवगम्य भविष्यति ।
- महाकवेः श्रीभासस्य उत्कृष्टगद्यपद्यशैल्याः ज्ञानं भविष्यति ।
- शुद्रकस्य नाट्यशैलीं ज्ञास्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम्- १ मुद्राराक्षसम् अङ्क १
घटकम्- २. मुद्राराक्षसम् अङ्क २
घटकम् -३. स्वप्नवासवदत्तम् अङ्क् १
घटकम्- ४. स्वप्नवासवदत्तम् अङ्क् २
प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

पञ्चमः प्रश्नः एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

सप्तमः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रंसगव्याख्या । 2x4 = 08

नवमः प्रश्नः –एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

अनुशंसितग्रन्थाः

- काले, एम.आर ., *मुद्राराक्षसम् (विशाखदत्त विरचित)*, संस्कृत मूल, अंग्रेजी अनुवाद, व्याख्या एवं आलोचनात्मक टिप्पणियों सहित, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली, पुनर्मुद्रण।
- शास्त्री, जगदीशलाल, *स्वप्नवासवदत्तम् (महाकवि भास रचित)*, संस्कृत मूल, हिन्दी अनुवाद, व्याकरण एवं व्याख्या सहित, मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, दिल्ली।
- शास्त्री, टीगणपति ., *भासनाटकचक्रम् (स्वप्नवासवदत्तम् सहित)*, 'श्रीमूला' संस्कृत टीका, त्रिवेंद्रम संस्कृत सीरीज, राजकीय मुद्रणालय, तिरुवनंतपुरम।
- त्रिपाठी, रामसागर, *मुद्राराक्षसविमर्श-*, चौखम्भा विद्याभवन, वाराणसी।

Semester-IV

Discipline Elective Courses

वेदः (विशिष्टाध्ययनम्)-5

Ved (Specific Study)-5

Course Code: 25-SKT-405-DEC1

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Level 600-699

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः

1. वर्णानां प्रकृतिभावविकाराणां विज्ञानेन यजमानः मन्त्राणां मूलसामर्थ्यं जागर्ति-सन्धि-, अभीष्टफलं च विन्दति।
2. संहितापाठे स्वरविज्ञानस्य शुद्ध्या पदविकृतिपाठेषु दक्षता लभ्यते-जटादि-क्रम-, वाक्सिद्धिश्च प्राप्यते।
3. स्वराणां परिचयः कार्यते।

फलावाप्तिः

1. वेदमंत्राणां उच्चारणार्थं छंदसां ज्ञानं विन्दते।
2. सन्धीनां ज्ञानं प्राप्यते।
3. अनेकविधपारिभाषिक शब्दानां बोधः भवति।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम् -1. ऋक्प्रतिशाख्यम्-पटलम्-1

घटकम् -2. ऋक्प्रतिशाख्यम्-पटलम 2-3

घटकम् -3. ऋक्प्रतिशाख्यम्-पटलम-4

घटकम् -4. प्रमुखवैदिकछंदासि (ऋक्प्रतिशाख्यानुसारेण)

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09 प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।प्रतिप्रश्नं चतुर्दश अङ्कानां (14) भविष्यति ।
- प्रश्नसंख्या 2-9 पर्यंतम् प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

4. There shall be nine (09) questions in the question paper.
   The question paper shall be set in the Sanskrit medium.
   Each question will carry fourteen (14) marks.
5. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus.
   These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
6. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.
   These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only.
   Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः- घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्यभवेत्।अस्मिन्प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। तेषुसप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- चतुर्षु द्वयोः सोदाहरणं सूत्रव्याख्या । 2x4 = 08

तृतीयः प्रश्नः चतुर्षु टिप्पणीद्वयं व्याख्यायेयम्। 2x3 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः चतुर्षु द्वयोः सोदाहरणं सूत्रव्याख्या । 2x4 = 08

पञ्चमः प्रश्नः – चतुर्षु टिप्पणीद्वयं व्याख्यायेयम्। 2x3 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - चतुर्षु द्वयोः सोदाहरणं सूत्रव्याख्या । 2x4 = 08

सप्तमः प्रश्नः - चतुर्षु टिप्पणीद्वयं व्याख्यायेयम्। 2x3 = 06

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः – चतुर्षु लक्षणोदाहरणपूर्वकं छंदद्वयस्य व्याख्या 1x14 = 14

अथवा

नवमः प्रश्नः चतुर्षु लक्षणोदाहरणपूर्वकं छंदद्वयस्य व्याख्या

अनुशंसितग्रन्थाः

- वर्मा, वीरेंद्रकुमार(.संपा) .1970). *ऋक्प्रातिशाख्यम् (उवटकृतभाष्यसहितम्).* वाराणसी: काशी हिन्दू विश्वविद्यालय.
- वेदालंकार, सुभाष) .(.व्या) .2005). *ऋक्प्रातिशाख्यम् (प्रथम से चतुर्थ पटल).* जयपुर: अलंकार प्रकाशन.
- शास्त्री, सीताराम) .1982). *ऋक्प्रातिशाख्यम् (पारिभाषिक शब्दावली एवं समीक्षात्मक अध्ययन).* वाराणसी: चौखम्बा ओरियन्टालिया.
- मीमांसक, युधिष्ठिर) .1981). *वैदिक छन्दोमीमांसा.* बहालगढ़: रामलाल कपूर ट्रस्ट.
- शास्त्री, मंगलदेव) .(.अनु) .2002). *ऋक्प्रातिशाख्य सहित-उवटभाष्य), हिंदी अनुवाद(.* दिल्ली: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.
- प्रज्ञा देवी) .1998). *प्रातिशाख्यों में प्रतिपादित स्वरप्रक्रिया-.* दिल्ली: प्रतिभा प्रकाशन.

Semester-IV
Discipline Elective Courses
व्याकरणम्- (विशिष्टाध्ययनम्)-5
Vyakarnam (Specific Study)

Course Code: 25-SKT-404-DEC2 — Total Marks: 100

Total Credits: 04 — Internal Assessment: 30

Time: 3 Hrs — Theory: 70

Level 600-699

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- धातुपाठ, गणपाठ, उणादिपाठ, लिङ्गानुशासनम्, कोशपरम्परा च विषये समग्रपरिचयः लभ्यते।
- रूपसिद्धि-विश्लेषणे, पदनिर्माणे, शब्दार्थनिर्णये च प्रावीण्यं वर्धते।
- शोधकार्ये, पाठ्यनिर्माणे, अध्यापने, तथा भाषाविश्लेषणे आत्मविश्वासः वर्धते।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- छात्राणां पाणिनीयव्याकरणे आधारभूतं ज्ञानं सुदृढं भवति।
- धातुपाठ-गणपाठ-उणादिपाठ-लिङ्गानुशासन-कोशपरम्पराणां परिचयेन शास्त्रीयदृष्टिः विकसिता भवति।
- शब्दरूप-धातुरूप-निर्माणे तथा व्युत्पत्तिविचारे प्रावीण्यं लभ्यते।
- संस्कृताध्ययनस्य प्रति अभिरुचिः, अनुशासनं, विवेचनशक्तिः च वृद्धिं यान्ति।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटक – 1: उणादिपाठः अवधारणा, परम्परा, व्यवस्था, पाणिनीयव्याकरणे उपयोगः प्रयोगश्च। (प्रथमपादः ५० सूत्राणि)

घटक – 2: गणपाठः परिचयः – अवधारणा, परम्परा, व्यवस्था, पाणिनीयव्याकरणे उपयोगः प्रयोगश्च। (प्रथम १० गणाः)

घटक – 3: धातुपाठः परिचयः – अवधारणा, परम्परा, व्यवस्था, पाणिनीयव्याकरणे उपयोगः प्रयोगश्च । (भ्वादिगण)

घटक –4: लिंगानुशासनम् शब्दकोशाः च – लिंगानुशासनस्य सम्पूर्णपरिचयः, स्त्रीलिंगाधिकारस्य विशेषाध्ययनम्, प्रमुखशब्दकोशानां परिचयमात्रम्।
(अमरकोशः, शब्दकल्पद्रुमः, वाचस्पत्यम्, मेदिनीकोशः, वामनशिवराम-आप्टेकोशः, मोनियर विलियम्स-कोशः, ई-कोशाः)

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थं निर्देशाः-

- प्रश्नपत्रे नव (09)प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं संस्कृतमाध्यमेन भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते। ते सप्त प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course. These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

प्रश्नपत्रनिर्माणविधिः

प्रथमः प्रश्नः -अयं प्रश्नः घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य भवेत् । अस्मिन् प्रश्ने सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते । ते सर्वे संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः । 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः । 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः । 1x8=8

सप्तम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकःवा प्रश्नः । 1x6=6

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टम प्रश्नः - यथानिर्दिष्टग्रन्थात् द्वयोः एकसूत्रः सप्रसङ्गव्याख्येयः। 1x8=8

नवम प्रश्नः - द्वयोः एकः परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6=6

अनुशंसितग्रन्थाः .

- १८५९: उज्ज्वलदत्त. *उणादिवृत्तिः*. (संपादक.विलियम्स एंड नोर्गेट :लंदन .(थियोडोर औफ्रेक्ट :
- १९४०: मेदिनीकर. *मेदिनीकोशः (नाममाला)*. (संपादकचौखम्बा संस्कृत सीरीज :वाराणसी .(जगन्नाथ शास्त्री होशिंग : .ऑफिस
- १९७०: अमरसिंह. *अमरकोशः (रामाश्रमी टीका सहित)*. (संपादक हरगोविंद .पं :शास्त्रीचौखम्बा संस्कृत :वाराणसी .(.सीरीज ऑफिस
- १९८७: देव, राधाकांत. *शब्दकल्पद्रुमः (भागों में ५)*. वाराणसी.चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस :
- २००१: झा, नरेश .(व्याख्याकार) *पाणिनीयं लिङ्गानुशासनम् (हिंदी व्याख्या सहित)*. वाराणसीचौखम्बा सुरभारती : .प्रकाशन
- २००२: तर्कवाचस्पति, तारानाथ. *वाचस्पत्यम् (भागों में ६)*. वाराणसी.चौखम्बा संस्कृत सीरीज ऑफिस :
- २००७: आप्टे, वामन शिवराम. *द प्रैक्टिकल संस्कृत(संशोधित संस्करण) इंग्लिश डिक्शनरी-*. दिल्लीमोतीलाल : बनारसीदास

Semester-IV

साहित्यम् (विशिष्टाध्ययनम्)-5

Shahityam (Specific Study)-5

Course Code: 25-SKT-405-DEC3
Total Credits: 04
Time: 3 Hrs
Level 600-699

Total Marks: 100
Internal Assessment: 30
Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives)

- समृद्धसंस्कृतसाहित्यपरम्परायाः दिग्दर्शनम् ।
- कवेः गद्यं पद्यं च विधानां ज्ञानम् ।
- सामाजिक-चेतनायाः राष्ट्रचेतनायाश्च पुनर्जागरणम् ।
- वर्तमानसन्दर्भे संस्कृतसाहित्यस्य प्रासांगिकतायाः ज्ञानम् ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes)

- मृच्छकटिकस्य भाषागतपदलालित्यं ज्ञास्यन्ति ।
- श्रीहर्षस्य भाषाशैलीं अवगम्य भविष्यति ।
- महाकवेः श्रीहर्षस्य उत्कृष्टगद्यपद्यशैल्याः ज्ञानं भविष्यति ।
- शूद्रकस्य गद्यशैलीं ज्ञास्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु (Content)

घटकम्- १ मृच्छकटिकम्- अङ्क- १-५
घटकम्- २.मृच्छकटिकम्- अङ्क- ६-१०
घटकम् -३. रत्नावली-अङ्क- १,२
घटकम्- ४. रत्नावली - अङ्क- ३,४
प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

निर्देशाः -

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

1. There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.
2. Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.
3. The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks

<u>प्रश्नपत्रप्रारूपम्</u>

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः

द्वितीयः प्रश्नः- चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 08

तृतीयः प्रश्नः - एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 08

पञ्चमः प्रश्नःएकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः - चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 08

सप्तमः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

चतुर्थघटकाश्रिताः प्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः-चतुर्षु श्लोकद्वयोः सप्रसंगव्याख्या । 2x4 = 08

नवमः प्रश्नः –एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x6 = 06

अनुशंसितग्रन्थाः

- आचार्य, रामकुमार) (व्या) .2014). *मृच्छकटिकम्*. **वाराणसी**: चौखम्बा विद्याभवन.
- शास्त्री, श्रीनिवास) (व्या) .2010). *मृच्छकटिकम्*. **मेरठ**: साहित्य भण्डार.
- त्रिपाठी, ब्रह्मानन्द) (व्या) .2018). *मृच्छकटिकम्*. **वाराणसी**: चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन.
- शास्त्री, रामनाथ त्रिपाठी) .(.व्या) .2007). *रत्नावली*. **दिल्ली**: चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान.
- त्रिपाठी, बाबूराम) (व्या) .2015). *रत्नावली*. **आगरा**: महालक्ष्मी प्रकाशन.
- द्विवेदी, कपिलदेव) (व्या) .2002). *रत्नावली*. **इलाहाबाद**: रामनारायणलाल बेनीमाधव

Semester-IV

दर्शनम् (विशिष्टाध्ययनम्)-5

Darshanam (Specific Study)-5

Course Code: 25-SKT-405-DEC4

Total Credits: 04

Time: 3 Hrs

Total Marks: 100

Internal Assessment: 30

Theory: 70

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

- सम्बन्धितदर्शनानां मौलिकसिद्धान्तानां परिचयः ।
- न्याय-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां विषयाणां ज्ञानम् ।
- भारतीयदर्शनप्रणाल्याः विभिन्नसिद्धान्तानां विश्लेषणाय बौद्धिकक्षमतायाः विकासः ।
- तर्कज्ञानं तत्त्वज्ञानम् च ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) -

- मीमांसादर्शनस्य आधारभूतानाम् अवधारणानां ज्ञानं भविष्यति ।
- भारतीयन्यायदृष्ट्या अनुमानस्य स्वरूपं ज्ञास्यन्ति।
- जैनदर्शनस्य प्रासांगिकतां वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति ।
- बौद्धदर्शनस्य प्रासांगिकतां वक्तुं समर्थाः भविष्यन्ति ।

पाठ्यवस्तु) Content(

घटकम् -1अर्थसंग्रहः (लौगाक्षिभास्करः)- (विधि भागः)

घटकम् -2 अर्थसंग्रहः (लौगाक्षिभास्करः)- (अर्थवादभागः)

घटकम् -3 न्यायकुसुमांजलि (स्वपज्ञोवृत्ति)-स्तबक – १,२,३

घटकम् -4 न्यायकुसुमांजलि- (स्वपज्ञोवृत्ति)- स्तबक – ४,५

प्रश्नपत्रनिर्माणार्थंनिर्देशाः-

<u>निर्देशाः -</u>

- प्रश्नपत्रे **नव (09)**प्रश्नाः भविष्यन्ति।प्रश्नपत्रस्य निर्माणं **संस्कृतमाध्यमेन** भवेत् ।
- प्रश्नसंख्या 2-3-4-5 प्रतिघटकमाश्रिताः प्रश्नाःसंस्कृत/हिन्दी/आङ्गलभाषामाध्यमानां केनापि एकेन माध्यमेन समाधातुं शक्यन्ते।
- **प्रथमप्रश्नांतर्गते घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।**ते सप्त **प्रश्नाःसंस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । प्रत्येकस्य प्रश्नस्य कृते द्वौ अङ्कौ (02) भविष्यतः।

Note for the paper setter:-

4. **There shall be nine (09) questions in the question paper. The question paper shall be set in the Sanskrit medium. Each question will carry fourteen (14) marks.**
5. **Questions numbered 2 to 9 will be based on different units (modules) of the syllabus. These questions may be answered in any one of the following languages: Sanskrit, Hindi, or English.**
6. **The first question shall consist of seven short-answer questions, based on the syllabus of four units prescribed for the course.These seven questions shall be answered in Sanskrit medium only. Each short-answer question will carry two (02) marks**

प्रश्नपत्रप्रारूपम्

प्रथमः प्रश्नः (अनिवार्यः) -

अयं (प्रथमः) प्रश्नः **घटकचतुष्टयगतपाठ्यक्रममाश्रित्य**भवेत्।अस्मिन्प्रश्ने **सप्त संक्षिप्तोत्तरप्रश्नाः प्रदास्यन्ते।** तेषु**सप्त प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन समाधेयाः** । 7x2=14

प्रथमघटकाश्रिताः प्रश्नाः (संस्कृतमाध्यमेन)

द्वितीयः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

तृतीयः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

द्वितीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

चतुर्थः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

पञ्चमः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

तृतीयघटकाश्रिताः प्रश्नाः

षष्ठः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

सप्तमःप्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

चतुर्थघटकाश्रिताःप्रश्नाः

अष्टमः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः। 1x14=14

अथवा

नवमः प्रश्नः -एकः आलोचनात्मकः/परिचयात्मकः/व्याख्यात्मकः वा प्रश्नः।

अनुशंसितग्रन्थाः –

- **उदयनाचार्य.** (२०१४.(*न्यायकुसुमाञ्जलिः (सहिता-स्वोपज्ञवृत्ति).* (संपादक एवं व्याख्याकार .(आचार्य प्रद्युम्न द्विवेदी : .चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन :वाराणसी
- **उदयनाचार्य.** (२०१८.(*न्यायकुसुमाञ्जलिः - स्तबकात्मकः ५-१)'प्रकाश' एवं 'मकरन्द' व्याख्यासहित(.* (संपादकश्री निवास : परिमल :दिल्ली .(शास्त्रीपब्लिकेशन्स.
- **द्विवेदी, डॉ.वाचस्पति .** (२०१९.(*मीमांसा(तुलनात्मक एवं विश्लेषणात्मक अध्ययन) प्रकाशः अर्थसंग्रहश्च-न्याय-.* वाराणसी : .चौखम्बा विद्याभवन
- **भास्कर, लौगाक्षि.** (२०१६.(*अर्थसंग्रहः कामेश्वर नाथ मिश्र कृता .प्रो - विधि एवं अर्थवाद भाग)'पूर्णिमा' हिन्दी व्याख्यासहित(.* वाराणसी.चौखम्बा संस्कृत संस्थान :
- **भास्कर, लौगाक्षि.** (२०२१.(*अर्थसंग्रहः (मूल एवं अर्थालोका टीका).* (व्याख्याकारमोतीलाल :दिल्ली .(दयानन्द भार्गव .डॉ : .बनारसीदास
- **मिश्रा, प्रो.अशोक कुमार .** (२०२०.(*न्यायकुसुमाञ्जलि-१स्तबक) विमर्शः-५ की विस्तृत दार्शनिक समीक्षा(.* वाराणसी : .कालिका प्रकाशन
- **शास्त्री, स्वामी द्वारिकादास.** (२०१५.(*अर्थसंग्रहः (मीमांसापरिभाषा सहित).* वाराणसी.सुभारती ग्रन्थमाला :
- **Cowell, E. B.** (1864). *The Nyáya-Kusumánjali; Or, Hindu Proof of the Deity, by Udayana Acharya (English Translation with Commentary).* Calcutta: Baptist Mission Press (Reprinted by Motilal Banarsidass).

Semester-IV

Practicum Course: 4

श्रीमद्भगवद्गीतायाम् आत्मप्रबन्धनम्

(Self Management in Shrimad bhagwadgeeta)

25-SKT-406-PC4

Total Credits:02

Total Marks:50

Internal Assessment: 15

Practical: 35

फलश्रुतिः (Course Objectives) -

1. भारतीयज्ञानसंप्रदाधारभूता-श्रीमद्भगवद्गीतायाः रुचिरुत्पादानम्;
2. गीतायाः संस्कृतनोपनिषद्धानां नीतिवाक्यानां तत्त्व-संभरणाय यत्नः ।

फलावाप्तिः (Course Learning Outcomes) –

1. गीतायाः वणितात् तत्त्वात् जाला स्वध्याये प्रयलशीलाः भवेयुः।
2. गीतायाः सम्प्रदायनेनामाकं पूर्वं जानां वैदुष्येण परिचयः संजायेत।
3. भारतीय-चिन्तनपरम्परायाः समृद्धि ज्ञानुमये पाठ्यक्रमः प्रकृष्टमाध्यमः संजायेत।

पाठ्यवस्तु (Content) -

घटकम् 1. -

मानसिक-संवेगात्मकं नियन्त्रणम्

अनिर्णयस्य स्थितिः - (१.१, ४.१६, १.४५, २.६) भ्रमस्य स्थितिः - (२.४१), इन्द्रियाणि - (२.६०), मनसः (२.६७), रजोगुणः (३.३६-३९, १६.२१), मानसिक-विषादः (२.३, ४.५) मानसिकनियन्त्रणम्-योगः - (६.३६-३५, ६.१९-१४), व्यवस्थित-जीवनस्य तत्त्वानि - (३.८, ६.१६-१७), शारीरिक-मानसिकसंतुलनम् (१७. १४-१९, ६.३६)

घटकम् 2- संशयनिवारणे गीतायाः भूमिका

ज्ञानस्य महत्त्वम् (२.५२, ४.३८, ३९, ४२), संतुलितबुद्धिः (१८.३०-३२), निर्णयप्रक्रिया (१८.६३), इन्द्रियनियन्त्रणम् (२.५९, ६४), कर्तृभावः (१७.१३-१६, ५.८-९), कर्मयोगः

प्रायोगिकीपरीक्षा-योजना –प्रायोगिकी परीक्षा संस्कृतमाध्यमेनं भविष्यति। 35 पञ्चत्रिंशद् अङ्काः निर्धारिताः सन्ति। अस्य मूल्यांकनं **बाह्यः परीक्षकः** करिष्यति।

- ❖ छात्रःउपर्युक्तविषयेषुप्रदत्तम् एकं विषयं स्वीकृत्य प्रायोजनाकार्यं (प्रायशः 2000 शब्दपरिमितम्) निर्मीय तस्य च प्रस्तुतिं प्रदास्यति।

अंकविभाजनम् एवंविधमस्ति।

1.	प्रायोजनाकार्यं प्रस्तुतीकरणम् च	20 अङ्काः
2.	मौखिकी परीक्षा	15 अङ्काः

अनुशंसितग्रन्थाः –

- **अग्रवाल, मदनमोहन** (व्याख्याकार) .(1994). *श्रीमद्भगवद्गीता.* वाराणसी.चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान :
- **अरविन्द, श्री.** (1987). *एसेज ऑन द गीता)Essays on the Gītā).* पाण्डिचरी.श्री अरविन्द आश्रम :
- **आनन्द, पुष्प.** (2000). *श्रीमद्भगवद्गीता) ए गाइड टू डेली लिविंग -Śrimadbhagavadgītā - A Guide to Daily Living).* अर्पना पब्लिकेशन्स.
- **गोयन्दका, जयदयाल.** (1997). *श्रीमद्भगवद्गीता) तत्त्वविवेचनी -Śrimadbhagavadgītā English commentary).* गोरखपुर.गीताप्रेस :

- **चिन्मयानन्द, स्वामी.** (1991). *द आर्ट ऑफ मैन मेकिंग :114 शॉर्ट टॉक्स ऑन द भगवद्गीता)The Art of Man Making).* बम्बई.सेंट्रल चिन्मय मिशन ट्रस्ट :
- **तपस्यानन्द, स्वामी.** (1984). *श्रीमद्भगवद्गीताद स्क्रिप्चर ऑफ मैनका :इंड)Śrimadbhagavadgītā The Scripture of Mankind).* श्री रामकृष्ण मठ.
- **तिलक, बालगंगाधर.** (2008). *श्रीमद्भगवद्गीतरहस्य और कर्मयोगशास्त्र.* दिल्ली.अपोलो प्रकाशन :
- **तिलक, बालगंगाधर एवं सुकथंकर, बालचन्द्र सीताराम.** (1965). *श्रीमद्भगवद्गीतरहस्य द हिन्दू फिलॉसफी ऑफ -लाइफ, एथिक्स एंड कर्मयोगशास्त्र)Śrimadbhagavadgītārāhasya).* जे.तिलक .एस.तिलक एवं एस .एस.
- **पञ्चमुखी, वी.आर.** (2001). *मैनेजिंग वन(थ्योरी एंड प्रैक्टिस :श्रीमद्भगवद्गीता) सेल्फ-.* नई दिल्लीपञ्चमुखी .एस.आर : .अमर ग्रन्थ पब्लिकेशन्स / इंडोलॉजिकल रिसर्च सेन्टर
- **राधाकृष्णन्, सर्वपल्ली.** (1969). *श्रीमद्भगवद्गीता* (हिन्दी अनुवाद.राजपाल एण्ड सन्स :दिल्ली .(
- **सरस्वती, मधुसूदन.** (सं.(.*श्रीमद्भगवद्गीता (गूढार्थदीपिका संस्कृतटीका तथा प्रतिभाभाष्य हिन्दी सहित).*
- **श्रीनिवासन, एन.के.** (2006). *एसेन्स ऑफ श्रीमद्भगवद्गीताहेल्थ :&फिटनेस)Essence of Srimadbhagavadgītā Health & Fitness).* दिल्ली.पुस्तक महल :

Semester-IV

Dessetation 4

Dissertation/Project work/ Apprenticeship/ Internship etc.

25-SKT-407-DSRTN Total Marks: 300

Total Credits:12

Dissertation/Project work/ Apprenticeship/ Internship etc.